

# ÇALIŞTAY SONUÇ RAPORLARI

## GELENEKLİ TÜRK SANATLARININ DÜNÜ BUGÜNÜ VE GELECEĞİ

### KİTAP SANATLARI

Genelikle Türk Kültür ve Sanatına yönelik araştırmaların Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı olarak bilinen (UNESCO)'nun 17 Ekim 2003 tarihinde Paris'te düzenlenen 32. Genel Konferansında, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesini kabul etmesi ve ardından, Türkiye'nin de 19 Ocak 2006 tarihli ve 5448 sayılı Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinin Uygun Bulduğuna Dair Kanunla bu sürece dâhil ve 27 Mart 2006 tarihinde resmen taraf olması ile önemli bir ivme kazandığı bilinmektedir. Son yıllarda çeşitli vesilelerle pek çok kurum ve kuruluş yanı sıra, üniversitelerin de konuya hassasiyet göstererek kongre, sempozyum, konferans, seminer, çalıştay vb. etkinliklere daha fazla yer verdikleri görülmektedir. Bu girişimlerin son dönemlerdeki en verimli ve başarılı örneklerinden biri ise, 10-11 Mart 2017 tarihleri arasında Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı'nın ev sahipliğinde Ankara Başkent Öğretmen Evi'nde gerçekleştirilen "Gelenekli Türk Sanatlarının Dünü, Bugünü ve Geleceği Çalıştayı" olmuştur. Çalıştayda farklı disiplinlerden değerli bilim insanlarını, alanlarında uzman sanatkarlar ile çalıştay içeriğine katkıda bulunabilecek çeşitli kurum ve kuruluşlardan yöneticileri buluşturmak suretiyle ilgili alanlardaki bilimsel bilgi ve tecrübenin paylaşımına, yaşanan sorunların ve çözüm getirici fikirlerin tespitinin yapılmasına ortam oluşturulması amaçlanmıştır.



GELENEKLİ TÜRK SANATLARININ DÜNÜ, BUGÜNÜ VE  
GELECEĞİ ÇALIŞTAYI



\*Nakkâş Hasan - Bu minyatüründe, Talikazide, katibi ve nakkâş çaişirken çizilmiştir. Sağda resim yapan kişi ise kendisidir.

**KİTAP SANATLARI**  
HİTİT SALONU

Çalıştay Grup Yöneticisi

Doç. Dr. Sevay OKAY ATILGAN (Gazi Üniversitesi)

Katılımcılar

Prof. Dr. Serpil BAĞCI (Hacettepe Üniversitesi)

Prof. Dr. Ayşe Çakır İLHAN (Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Abdülhamit TÜFEKÇİOĞLU (Marmara Üniversitesi)

Doç. Dr. Süleyman BERK (Yalova Üniversitesi)

Doç. Dr. Fatih ÖZKAFİ (Marmara Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. Ruhi KONAK (Kastamonu Üniversitesi)

Dr. Naci BAKIRCI (Mevlana Müzesi)

Dr. Pınar TOKTAŞ (Gazi Üniversitesi)

Öğr. Gör. Sevda EMLAK (Gaziosmanpaşa Üniversitesi)

Öğr. Gör. Elif SARAC (Ankara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi)

Zeynep ATBAŞ (Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi)

Nil BAYDAR (Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı)

Ahmet KURNAZ (TBMM Milli Saraylar-Cilt Ustası)

Somut Olmayan Kültürel Miras UNESCO tarafından; “toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar” biçiminde tanımlanmaktadır. Bu tanım çerçevesinde öne çıkan sahaların en önemli başlıklarından birisini ise “unutulmaya yüz tutmuş veya unutulmuş geleneksel Türk sanatlarının önemi, korunması ve yaşatılması” konusu oluşturmaktadır. Çalıştay programının içeriği ve gerçekleştirilmesi öngörülen amaca yönelik beklentiler de bu doğrultu ve gereksinimler çerçevesinde “Gelenekli Türk Sanatlarının Dünü, Bugünü ve Geleceği” şeklinde belirlenmiştir. Bu başlık kavramsal olarak dünden bugüne uzanan çizgide, kapsam ve süreç olarak

bu çalıştayın boyutlarını aşan bir içeriği tanımlıyor gibi görünmekle birlikte, bu toplantıda daha çok, öne çıkan unsurlar olarak “Koruma, Yaşatma ve Gelecek Nesillere Aktarma”ya odaklı bugün” ve “gelecek” çağrışımında yapılabileceklerin tespiti öngörülmüştür.

Bu bağlamda, Gelenekli Türk Sanatlarının farklı sahaları için yedi ayrı oturum grubu belirlenmiş; ele alınacak konuların çalıştay programının amacı ve kendi disiplin içeriklerine uygun ana başlıklar çerçevesinde oluşturulmuş, her türlü görüş ve öneriye açık; sunum ve münazaralar şeklinde ele alınması uygun görülmüştür. Oturumlar, her bir alanı temsilen, o sahada uzmanlaşmış Öğretim Üyelerinden oluşan Çalıştay Grup Yöneticilerinin başkanlığında yedi ayrı salonda eş zamanlı olarak gerçekleştirilmiştir. Programda, Geleneksel Türk Kültür ve Sanatı Ahşap, Çini, Duvar Resmi-Kalem İşi, Kitap Sanatları, Halı-Kilim, Tekstil-Kumaş, Taş, Cam-Maden olarak belirlenen başlıklar çerçevesinde ve kendi oturum grupları içerisinde değerlendirilmiş, böylece iki gün süren konuşmalar ve karşılıklı müzakereler neticesinde ortaya konulan bilgiler ışığında sonuç bildirgeleri hazırlanmıştır.

Kitap sanatları Oturum Grubu’na akademisyenler, sanatkarlar ile çeşitli kurum ve kuruluşların temsilcilerinden oluşan toplam 12 konuşmacı, 2 raportör ve 5 gözlemci katılmıştır. Bu oturum grubunun katılımcıları arasında bulunan: Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü’nden Prof. Dr. Serpil BAĞCI ; Ankara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi’nden Prof. Dr. Ayşe Çakır İLHAN; Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü’nden Prof. Dr. Abdülhamit TÜFEKÇİOĞLU; Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi’nden Doç. Dr. Fatih ÖZKAFİ; Yalova Üniversitesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü’nden Doç. Dr. Süleyman BERK; Kastamonu Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi’nden Doç. Dr. Ruhi KONAK; Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Kitap Şifahanesi ve Arşiv Dairesi Başkanlığı’ndan Nil BAYDAR; Kültür



ve Turizm Bakanlığı, Topkapı Sarayı Müzesi'nden Zeynep ATBAŞ; Konya Mevlana Müzesi'nden Dr. Naci BAKIRCI; Ankara Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü, Arşiv Daire Başkanlığı'ndan Zeynel Abidin TÜRKOĞLU; TBMM Milli Saraylar Restorasyon ve Teknik Uygulamalar Başkanlığı'ndan Ahmet KURNAZ; Ankara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü'nden Öğr. Gör. Elif SARAÇ uzmanlık alanlarıyla ilgili sunumları, görüş ve önerileriyle oturuma değerli katkılarda bulunmuşlardır. Kitap sanatları oturum grubuna ayrıca: Tokat, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi'nden Öğr. Gör. Sevda EMLAK ve Gazi Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü'nden Ar. Gör. Dr. Pınar TOKTAŞ "Raportör" olarak iştirak etmiş ; yanı sıra Ankara Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü, Arşiv Daire Başkanlığı'ndan Uzman Sevil AKYEL ve Uzman Merih SUCU; Kültür ve Turizm Bakanlığı, Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü, Halk Kültürü Bilgi Yönetimi Daire Başkanlığı'ndan Sanem ARIKAN ve yine Kültür ve Turizm Bakanlığı, Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü, Halk Kültürü Bilgi Yönetimi Daire Başkanlığı, Halk Kültürünü Araştırma Şube Müdürlüğü'nden Çiğdem GÜLLÜ ve Koç Üniversitesi, Vehbi Koç Ankara Araştırmaları, Uygulama ve Araştırma Merkezi (VEKAM)'dan Ceyda CÜCELOĞLU ise "Gözlemci" olarak iki gün süresince birebir oturumlara ve münazaralara katılıp, izlenimlerini not ederek kişisel raporlarını ayrıca kaleme almışlardır.

"Kitap Sanatları Oturum Grubu" programı bir ön hazırlık sürecinin ardından oluşturulmuş; öncelikle bu oturumda yer alacak katılımcılar için söz konusu alanla ilgili olarak ön hazırlık bağlamında değerlendirebilecekleri bazı konu başlıkları belirlenmiştir. Konuşmacılara, kendi çalışma sahalarıyla ilişkilendirebilecekleri ilgili başlıklardan birini seçerek veya genel çerçevesi itibariyle belirlenen konularla uyumlu, farklı sorun ve önerilere ışık tutan değişik bir sunumla da oturuma katkıda bul-

nabilecekleri bildirilmiştir. Konu başlıklarının seçiminde ; farklı disiplin ve temalarla ilişkisi bakımından kitap sanatlarının bugünkü durumunun tespiti; sonrasında koruma ve geleceğe aktarımının nasıl ve ne şekilde yapılandırılabilceğinin öneri ve çözüm yollarıyla tartışılabileceği sorulara da dönüşebilecek açılımları içermesine özen gösterilmiştir.

İki günlük bir programın öngörüldüğü çalıştayda Kitap Sanatları oturumunun akışı da buna uygun olarak iki bölüm halinde değerlendirilmiştir. İlk gün ve ilk bölümde katılımcılar öncelikle, çalıştay hazırlık sürecinde kendilerine bildirilen ve ön hazırlık bağlamında değerlendirebilecekleri konu başlıkları etrafında sunumlarını gerçekleştirmişlerdir. Sunumlar süresince zaman zaman programın akışı ve genel çerçevesiyle uyumlu karşılıklı münazaralar, yeni bazı konu başlıkları, sorun ve önerileri de gündeme getirirken sunum içeriğiyle eşzamanlı çoklu katılımları yönlendirici olmuştur. İkinci gün sabah oturumlarında, bir önceki gün yapılan konuşmalar ışığında öncelikle farklı disiplin ve temalarla ilişkisi bakımından kitap sanatlarının bugünkü durumunun ve mevcut sorunlarının ortaya konması; buradan hareketle-koruma ve geleceğe aktarımının nasıl ve ne şekilde yapılandırılabilceği, katılımcıların tek tek görüşleri alınarak yeniden değerlendirilmiş ve ardından sonuç bildirgesinde yer alacak maddelerin tespitine geçilmiştir. Diğer yandan, Kitap Sanatları oturum grubuna iştirak eden raportör ve gözlemciler de iki gün boyunca programı yakından takip ederek, daha sonra görüş ve önerilerinin değerlendirebileceği tutanaklar kaleme almışlardır.

### Kitap Sanatları Sonuç Bildirgesi

Çok yoğun ve geniş kapsamlı bir katılımı gerçekleştirilen «Gelenekli Türk Sanatlarının Dünü, Bugünü ve Geleceği Çalıştayı» sonrasında Kitap sanatları oturum grubu yukarıda dikkat çekilen hususlar ışığında sonuç bildirgesinde yer alacak maddelerin, ilgili alanın bilimsel metodolojisine uygun ana ve alt başlıklar halinde değerlendirilmesini uygun görmüştür.

Buna göre ; Kitap sanatları alanında yaşanan sorunlar öncelikle birbirleriyle bağlantılı içerikler etrafında buluşturularak gruplandırılmış, ayrı ayrı maddeler halinde ele alınan ana başlık içeriklerinin, en dikkat çekici ve önem arz eden seçilmiş alt başlıklarla örneklendirildiği bulgulara yer verilmiştir. Mevcut durum ve sorunların tespitine yönelik bu verilerin hemen altında ise, konunun takip ve devamlılığını bozmamak amacıyla, her konu başlığı çerçevesinde ele alınan sorunlar için öneri ve çözüm yolları sunulmuştur.

## Mevcut Durum ve Sorunlar

### 1. Terminoloji ve Literatür Açısından Türk Kitap Sanatları

Farklı Disiplinler arasında terimler ve kavramların ortak bir dile kavuşturulamamasına bağlı olarak Türk Kitap Sanatlarının gerek teorik, gerekse doğrudan uygulama sahalarında karşılaşılan ilk ciddi sorun terminolojik kavram kargaşası olarak öne çıkmaktadır. Alt başlıklar halinde yapılabilecek örneklendirmelerde ;

**1.1.** Ulusal ve uluslararası platformlarda kabul görüp, benimsenmiş bir tanımlama olarak karşımıza çıkan “Somut Olmayan Kültürel Miras” kavramının terminolojik açıdan değerlendirilmesi sonucunda, nitelik olarak “kitap (= el yazması kitap)” doğrudan, Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğünde “Belli bir zamanda, belli bir yerde bulunan, doğal, görülebilir, elle tutulabilir, duyular ya da imgelem ile algılanabilir, bütünlüğü içinde verilmiş olan bağımsız gerçeklik” olarak tanımlanan “somut” bir nesne vasfını taşıyor olmakla birlikte; bir el yazması kitabın ana unsurlarını oluşturan Hat, Tezhip, Minyatür, Katı’ ve Ebru Sanatı olarak UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi gereğince hazırlanan, Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanterinde yer almaktadır. Bu nedenle, son dönemlerde sıklıkla karşılaşılan “Somut Olmayan Kültürel Miras” başlığı ve bu gruba dahil edilen unsurların yeniden değerlendirilmesi ; somut ve soyut kavramlarının tanımlarıyla uyumlu bir ayrıştırmanın yapılabilmesi için oluşturulacak bilimsel

bir komisyonda konunun ivedilikle ele alınması hususunda görüş birliğine varılmıştır.

**1.2.** Diğer bir örneklendirmede; içerik olarak aynı bağlamda algı yaratmakla birlikte farklı disiplinlerde ve akademik literatürde sık sık iki ayrı kullanım şekline de rastlanılan “Gelenekli” ve “Geleneksel” kavramlarının kitap sanatları terminolojisi açısından yeniden değerlendirilmesi gereği ortaya çıkmıştır.

**1.3.** Kitap sanatları için “Literatür” açısından; yayın çeşitliliği, ilgili yayınların ve güncel bilginin takibi ve tedariki yönünde öne çıkan bir sorun tespit edilmemekle birlikte; özellikle ilgili saha öğrencilerinin yeterli yabancı dil bilgisine sahip olmamaları nedeniyle, yabancı literatür ve güncel bilgilerin takibi hususunda zorluk yaşadıkları; bu durumun bilimsel yeterlilik ve verimliliği olumsuz yönde etkilediğinin altı çizilmiştir.

### Öneri ve Çözüm Yolları

**1.** Kitap sanatları oturum grubu karşılıklı yapılan müzakereler neticesinde “kitap sanatları”, veya çeşitli bağlamlarda ortak bir payda da buluşturulan “el sanatları” terminolojisinin geniş bir perspektifle değerlendirilebileceği ve konusu doğrudan ve yalnızca “Terminoloji” olan bir etkinliğin (kongre, sempozyum, çalıştay vb.) ivedilikle düzenlenmesi gerektiği konusunda ortak görüş bildirmiştir. Türk kültür ve sanatının bilimsel temele dayalı sağlam ve kendi içinde tutarlı bir terminolojik zemine oturtulması büyük önem taşımaktadır.

**2.** Oturum grubu çözüm önerisi olarak dile getirilen etkinlik teklifi için, yalnızca Sanat Tarihi Bölümleri değil, yanı sıra başta Dil Bilimciler olmak üzere, Halk Bilimi, Güzel Sanatlar, Sanat Tasarım vd. teorik ve uygulamalı tüm ilgili sahaları içeren, ,sanatkarların da dahil olduğu, disiplinler arası ve çok katımlı bir buluşmanın, konunun diğer önemli bir boyutunu oluşturduğu hususunda hemfikirlerdir.

**3.** Kitap sanatları oturum grubu yukarıdaki önerilerle bağlantılı olarak, Terminolojik sorunların ele alınabileceği bu tür bir toplantı için yol haritası oluşturabileceği düşünülen bir

diğer öneriyi de ortak bir görüş çerçevesinde değerlendirmiştir. Bu noktada öne çıkan eğilim, öncelikle kavramsal terimlerin anlam ve içeriklerinin tespit ve benimsenebilirliğinin bilimsel verilere dayalı görüşler ışığında irdelenmesi; ve bu bağlamda başvurulabilecek ilk önemli grubu ise doğrudan el yazması kitapların kendileri (metin bilgisi ve görseller açısından) ve diğer birinci el tarihi kaynakların oluşturması gereğidir.

4. Yabancı literatür ve güncel bilgilerin takibi hususundaki zorlukların giderilmesine yönelik çözüm önerisi ise ; ilgili saha öğrencileri için müfredatı tez, makale vb. yayın kritiklerinin çevirilerinin belli bir metodolojiyle değerlendirilebileceği derslerin eklenmesi, bu alandaki çalışmalara katkıda bulunacak programların disiplinlerarası paylaşımı da sağlayacak bir zemine uygun olarak oluşturulmasıdır.

## 2. Örgün ve Yaygın Eğitim Programları Açısından Türk Kitap Sanatları:

İki günlük çalıştay programı boyunca kitap sanatları alanında, doğrudan kendi Örgün ve Yaygın Eğitim programları ile kurumsal yapılanmadaki sorunları yanında, çoğu zaman diğer sorunların da kaynağı ve hatta yönlendiricisi olarak öne çıkan ve bu bağlamda gündemin ana unsuru olarak toplantı akışını da belirleyen temel konu “eğitim” olmuştur. Bu nedenle, Kitap Sanatları oturum grubu eğitim alanında yaşanan sorun ve yetersizlikleri konu içerikleriyle bağlantılı olarak birkaç farklı başlık altında değerlendirmeyi uygun görmüştür.

2.1. Öncelikle, eğitim sisteminin İlköğretim evresinden başlayarak kitap sanatları alanında önemli boşluklar oluştuğu, Ortaöğretim programlarında doğrudan kitap sanatları eğitimine yönelik standart bir eğitimin verilmediği tespit edilmiştir.

2.2. Örgün Eğitimin İlköğretim, Ortaöğretim ve Lise kısmında kitap sanatlarının doğrudan veya sanatla ilişkilendirilebilecek bir başlık altında müfredatın herhangi bir aşamasına dahil edilmemesi, hat, minyatür, ebru, cilt

vd. pek çok unsuru açısından köklü bir geçmişi ve geleneksel Türk kültür ve sanatında önemli bir yeri olan bu büyük mirasın genç kuşaklara aktarımını güçleştirmektedir.

2.3. Örgün ve Yaygın Eğitimde çok az örneği görülen kitap sanatlarına yönelik programların halihazırda yetersiz ders içerikleriyle oluşturulması yanında, farklı disiplinlerle de ilişkilendirilmeden yürütüldüğü tespit edilmiştir.

2.4. Türkiye’de sanat eğitimcisi ve sanatçı yetiştirme hedefli bir kurumda, sanat eğitiminin ortaöğretim düzeyinde geliştirildiği ilk örnek olan, dört yıllık Anadolu Güzel Sanatlar Liseleri (Resim Bölümü) dahi bu bağlamda, sanat tarihinin haftada iki saatlik seçmeli ders statüsünde değerlendirildiği ve kitap sanatlarına neredeyse hiç yer verilmeyen müfredatı açısından son derece yetersiz bir yapılanma göstermektedir.

## 2.5. Yükseköğretim programları açısından öne çıkan sorunlar ise

2.5.1. Yükseköğretimde Geleneksel Türk Sanatları programları öncelikle kurumsal olarak bağlı buldukları Fakülteler, bölüm ve ana bilim dalı alan isimlerinin seçilmesi; ders müfredatları içerik ve kavramsal tanımlamaları açısından, ortak amaç ve beklentileri karşılayan, birbiriyle uyumlu ve istikrarlı bir eğitim zeminine oturtulamamıştır. Ülkenin pek çok farklı üniversitesinde, birbirine çok yakın sahalarda ve benzeri içeriklerde bir programın benimseniyor olmasına karşın Geleneksel Türk Sanatı eğitiminin farklı fakülte bünyelerinde, farklı isim ve içeriklerle yürütülüyor olması eğitim açısından bazı sorunları da beraberinde getirmektedir. Tüm bu farklı uygulamaların tek çatı altında toplanması, içerik ve kavramsal algılar bağlamında ortak bir müfredatın oluşturulması, disiplinlerarası ilişkiler ve istikrarlı bir eğitimin takibi açısından büyük önem taşımaktadır.

2.5.2. Yükseköğretim programlarının Geleneksel Türk Sanatları bölümlerinde yürütülen kitap sanatlarına yönelik alan derslerinin sayısı ve haftalık ders saatinin yetersiz olduğu tespit edilmiştir.

**2.5.3.** Yükseköğretim programlarının Geleneksel Türk Sanatları bölümlerinde kitap sanatları kapsamında müfredata alınan ve ana-bilim dalı olarak alan hizmeti veren sahalara “Hat” ve “Tezhip” Anasanat dalları olarak öne çıkmakla birlikte, ülke genelindeki akademik eğitim programları açısından halihazırda oldukça yetersiz kalmaktadır. Diğer yandan minyatür, cilt ve kitap sanatlarının diğer sahaları ise, bir iki örnek dışında fakültelerin akademik birimleri içerisinde yer almamaktadır.

**2.6.** Kitap sanatları için eğitim alanında öne çıkan en önemli konulardan birisi Yaygın Eğitim Programları ve kurumsal bağlamdaki “denetlenebilirlik” sorunudur. Yurt çapında, pek çok ilde faaliyet gösteren Yaygın Eğitim Programları ister devlet kurumları eliyle, isterse özel sivil girişimler olarak yürütülsün akademik destekli programlar olmaktan uzaktır.

**2.6.1.** Söz konusu kurslarda eğitmen olarak görev yapan kişiler, “ alaylı” tabir edilen, usta-çırak ilişkisi bağlamında edinilen bilgi ve becerileri neticesinde, çoğunluğu emeklilik sonrasında bu işe yönelmiş, eczacı, bankacı, ev hanımı vb. farklı meslek grubu mensuplarıdır. Bunlar arasında yetkinlik, beceri ve liyakat bağlamında ciddi başarılar gösteren sanatçılar bulunmakla birlikte; tüm yurt çapındaki uygulamalar göz önünde bulundurulduğunda kurumsal anlamda yürütülmesi gereken ciddi bir denetim ağının oluşturulması hususunda görüş birliğine varılmıştır.

**2.6.2.** Kurumsal veya özel sivil girişimler eliyle yürütülen Yaygın Eğitim Programları çoğunlukla, doğrudan ve yalnızca uygulamaya yönelik bir müfredat çerçevesinde yürütülmektedir. Büyük kentlerdeki nadir birkaç örnek dışında, akademik dayanağı olan teorik derslere bu kurs programlarında hiç yer verilmemektedir. Bu durum kitap sanatlarının çeşitli sahalarında geleneğin tespiti, korunması, çağdaş gelişmelerle uyumlu yeni ve yaratıcı yaklaşımların oluşturulabilmesi ve geleceğe aktarılması hususunda ciddi sorunların doğmasına yol açmaktadır.

**2.6.3.** Tüm yurt çapında yoğun bir şekilde faaliyet gösteren Yaygın Eğitim kurumları, yine

nadir birkaç örnek dışında ilgili sahalarda akademik eğitim veren kurum ve kuruluşlardan, uzman hocalardan hiçbir yardım almamakta, herhangi bir bilgi alışverişi için girişimde bulunmamaktadır.

**2.6.4.** Bu bağlamda, kitap sanatlarının ülke çapındaki faaliyet alanlarının yürütücüleri ve tam da bu noktada geleneksel Türk sanatının halka ve gelecek nesillere aktarımındaki en önemli yönlendiricileri, uygulama veya bilimsel bilgiyi de içeren liyakat bağlamında çoğu zaman yetersiz kalan, dışa kapalı küçük gruplar olmanın ötesine gitmemektedir. Bu durum kitap sanatları alanında ulusal ve uluslararası çapta başarılı sanatçıların yetişmesi ve sayıca çoğalmalarının önündeki en önemli engellerden birisidir.

### Öneri ve Çözüm Yolları

**1.** Örgün Eğitimin İlköğretim, Ortaöğretim ve Lise ders müfredatlarının oluşturulması aşamasında kurulacak komisyonlarda ve bu sahada verilecek eğitimin daha sonraki aşamalarında ilgili sahalarda uzmanlaşmış kişilerin desteğinin alınabileceği akademik bağlantıların güçlendirilmesi ve programların yeniden yapılandırılması için kurumlar arası resmi girişimlerde bulunulmalıdır. Bu bağlamdaki öneri ve istekler, içeriği bilimsel verilerle örneklendirilmiş projelerle hayata geçirilmeli, ilgili kurum ve kuruluşlara konunun önemi anlatılmalıdır.

**2.** Meslek liselerinde ilgili sahalarda alt elemanların daha nitelikli yetiştirilebilmesi için oluşturulacak bölümlerin alan temalı birimlere dönüşmesi sağlanmalıdır.

**3.** Kitap sanatları, Güzel Sanatlar veya Sanat Tasarım Fakülteleri bünyesinde yer almak yerine; Yükseköğretimde doğrudan ve yalnızca hat, tezhip, minyatür, cilt vd. kitap sanatları eğitimini içeren fakülteler olarak, yeniden yapılandırılmış bir eğitim sistemi içerisinde değerlendirilmelidir.

**4.** Yükseköğretim programlarının Geleneksel Türk Sanatları bölümlerinde yürütülen kitap sanatlarına yönelik alan derslerinin sayısı ve haftalık ders saatlerinin arttırılması için üniversitelerin ilgili bölümleriyle irtibata geçilerek



bir komisyon oluşturulmalı ve konunun takibi sağlanmalıdır.

5. Yükseköğretimde Geleneksel Türk Sanatları bölümlerinde öğrenci profilinin nitelik ve liyakat açısından iyileştirilebilmesi için yabancı dil ve ales gibi eğitim kriterlerinin yükseltilmesi ve korunması hususunda titiz davranılmalı, tavizkar uygulamalara izin verilmemelidir. Bu tür yaklaşımlar alan açısından olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.

6. Yükseköğretimde Geleneksel Türk Sanatları programlarının bölüm ve ana bilim dalı alan isimlerinin tespiti, ders müfredatlarının içerik ve kavramsal tanımlamalarının tüm yurt çapında ortak bir dil ve müfredata kavuşturulması için ilgili sahadaki uzman ve akademisyenleri bir araya getiren, sorun ve önerilerin görüşülebileceği bir çalıştay düzenlenmesi önerilmektedir.

7. Yaygın Eğitim kapsamında faaliyet gösteren kurslara yönelik eğitim standartlarının kurumlar arası işbirliği çerçevesinde yeniden yapılandırılması ve kurumsal niteliği olan bir birim aracılığıyla denetim altına alınarak, bilimsel temelli ve daha nitelikli bir hüviyete kavuşturulması büyük önem taşımaktadır. Bunun için üniversitelerin ilgili bölümlerinin desteği alınarak söz konusu kurslarda teorik derslerin de okutulması hususunda girişimlerde bulunulmalı, bu bağlamdaki işbirliği artırılmalıdır.

8. Üniversiteler dışındaki ilgili kurum ve kuruluşlarda hizmet içi eğitim programlarıyla kitap sanatlarına yönelik "farkındalık" oluşturabilecek organizasyonlar için kurumlararası işbirliği koşullarının irdelenmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda akademik desteği ve karşılıklı teşviki canlı tutup, sürekli kılabilecek maddi katkı programlar oluşturulmalıdır.

### **3. Müzecilik, Ulusal-Uluslararası Sergi, Yarışma vb. Katılım, Tanıtım ve Organizasyon Olanakları Bakımından Türk Kitap Sanatları**

Bu başlıkta; Geleneksel Türk sanatlarının korunmasında yaşatılmasında ve gelecek kuşaklara aktarımında müzelerin, ulusal-uluslararası

sergi ve yarışmalar yanında, başta dijital dosyalar olmak üzere her türden belge ve bilginin kayıt altına alındığı arşivlerin önemi ve sorunların tespiti üzerinde yoğunlaşmıştır. Buna göre;

3.1. Geleneksel Türk sanatlarının en önemli kollarından birisini oluşturan kitap sanatları ulusal ve uluslar arası düzeyde çok zengin bir arşiv içeriğine sahiptir. Buna karşın yurtdışında, Dubai, Tebriz, Tahran gibi kentlerde örnekleri bulunmakla birlikte, henüz ülkemizde ana teması doğrudan "el yazması kitap" olan müstakil bir "Kitap Sanatları Müzesi"nin kurulmamış olması büyük bir eksiklik olarak tespit edilmiştir.

3.2. Üniversiteler ile ilgili diğer kurum ve kuruluşlar, ulusal-uluslararası sergi, yarışma vb. organizasyonlara katılım ve bunlara bağlı başarıların artırılabilmesi için sanatçıları özendirici, teşvik edici desteklerin sağlanması hususunda yetersiz kalmaktadır.

3.3. Kitap sanatları açısından, gerek belge ve bilgilerin kayıt altına alınması, korunması ve gelecek nesilleri aktarımı, gerekse bu sahaya dikkat çekerek genç nesillerde farkındalık oluşturulmasına yönelik sorunların en önemli yönlerinden birini "müze eğitimi" oluşturmaktadır.

3.4. Bu bağlamda, İlköğretimden başlayarak müzelerle işbirliği çerçevesinde geleneksel el sanatları ve kitap sanatlarının tanıtımı ve farkındalık yaratılması hususunda "müze eğitimi"ne yer veren eğitim ve organizasyonların son derece yetersiz olduğu anlaşılmıştır.

3.5. İlköğretim, Ortaöğretim ve Liseler yanı sıra müze, sergi ve dijital koleksiyonların korunması, gelecek nesillere ulaştırılması, tanıtımı vs. konularında önemli bir gereksinim olarak öne çıkan "müze eğitimi"ne birkaç örnek dışında, üniversiteler ile ilgili diğer kurum ve kuruluşların akademik veya hizmet içi eğitim programlarında da yer verilmediği anlaşılmaktadır.

3.6. Müze ve Kütüphanelerin denetimi dışındaki yazma eserlerin tespiti ve korunması konusunda çalışmaların yetersiz olduğu; akademik destekli olarak Belediyeler ve ilgili diğer sivil kurum ve kuruluşların ortaklaşa yürütebilecekleri proje önerilerine ihtiyaç duyulduğu vurgulanmıştır.

3.7. Bu bağlamda, kitap sanatlarına yönelik dijital arşivleme, mevcut materyallerin bilgisayar ortamına aktarılması vb. hususlarda gelişmiş ülkelerdeki örneklerle kıyaslandığında tüm kurum ve kuruluşları kapsayan ciddi boşluklar ve yetersizlikler önemli bir sorun olarak öne çıkmaktadır.

3.8. Başta müzeler olmak üzere, diğer ilgili kurum ve kuruluşlarda farklı sahalarda ihtiyaç duyulan gereksinimlerin giderilebilmesi veya öne çıkan sorunların çözülebilmesi hususunda hizmet alımı, yeterli kadro istihdamı ve çeşitliliğinin sağlanmasında zorluk yaşandığı ve ciddi boşluklar oluştuğu tespit edilmiştir.

#### Öneri ve Çözüm Yolları :

1. Kurumsal olarak başta Kültür ve Turizm Bakanlığı ile ilgili diğer birimlerde kitap sanatları tanıtım, koruma, aktarma ve farkındalığa yönelik programların yürütülmesi ve geliştirilmesine de katkı sağlayabilecek “Müze Eğitimsi”, “Konservatör”, “Restoratör”, “Fotoğrafçı”, “Bilgisayar Operatörü” vb. kadro istihdamlarının, hizmet alımlarının ve günün ihtiyaçlarına göre oluşturulabilecek yeni kadro tanımlamalarının yapılandırılabilmesi için iç tüzük ve genel kapsamı belirleyen kanuni düzenlemeler güncellenmelidir.

2. Kitap sanatlarına yönelik Dijital Arşivleme, Sayısallaştırma, Belge, Evrak, Doküman Tarama, OCR vb. işlemleri, kısaca mevcut tüm materyallerin taranarak bilgisayar ortamına aktarılması hususunda gerekli kadro istihdamının bir an evvel sağlanmasına yönelik adımlar atılmalı; konunun önemi belki de proje bazlı ciddi tekliflerle ilgili makamlara aktarılmalıdır.

3. Ana teması doğrudan ve yalnızca “el yazması kitap” olan bir “Kitap Sanatları Müzesi”nin en kısa sürede kurulabilmesi için kurumlararası işbirliği çerçevesinde proje teklifi verilmelidir.

4. Ulusal-uluslararası sergi, yarışma vb. organizasyonlara katılım hususunda sanatçıların yaşadığı sorunlar ; örneğin yurtdışı eser transferleri, ulaşım ve sergileme zorluklarının giderilebilmesi için ilgili mevzuatta yardımcı

maddeler oluşturulmalı, resmi girişimlerde bulunulmalıdır.

5. “Müze eğitimi” ve buna katkıda bulunabilecek müze ziyaretleri ilköğretimden başlayarak eğitimin tüm aşamalarında müfredata dahil edilmeli, yanı sıra ilgili kurum ve kuruluşları da içeren dönemsel hizmet içi eğitim programları ve çeşitli organizasyonlarla kitap sanatları ve geleneksel sanatlara yönelik farkındalık oluşturulmalıdır.

6. Milli Eğitim Bakanlığı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı işbirliğinde, müze eğitimine katkıda bulunabilecek pilot uygulamalar bir an evvel hayata geçirilmelidir.

#### 4. Onarım ve Koruma Programları Açısından Türk Kitap Sanatları

Kitap sanatları ve geleneksel sanatların kültürel miras kapsamında korunup, yaşatılması ve gelecek nesillere aktarımı hususunda önem arzeden ve kitap sanatları oturumunda yoğun bir şekilde üzerinde tartışılan son konu ise Koruma ve Onarım (Konservasyon ve Restorasyon) programları olmuştur.

1. Türkiye’de eski eserleri Koruma ve Onarım çalışmaları (Konservasyon ve Restorasyon) mimari başta olmak üzere diğer pek çok alanda olduğu gibi, geleneksel sanatlar ve kitap sanatları açısından da öncelikli sorunlar arasındadır.

2. Bu bağlamda ilk olarak, yükseköğretim programlarında ilgili alanlarda doğrudan uzmanlaşmayı sağlayacak Kültür Varlıklarını (Sanat Eserlerini) Koruma ve Onarım bölümlerinin oluşturulmasının önemi ve gereği üzerinde durulmuştur.

3. Yükseköğretimde Geleneksel Türk Sanatları programlarında da görülen kurumsal yapılanmalar bağlamında birbirleriyle uyumlu olmayan müfredat içerikleri ve mevzuat uygulamaları Kültür Varlıklarını (Sanat Eserlerini) Koruma ve Onarım bölümleri için de geçerlidir.

4. Konunun çok yönlü önemine karşılık ülkemizde halihazırda üniversiteler bünyesinde hayata geçirilen Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarıma yönelik birimlerin sayıca çok az olduğu ve ihtiyaca cevap vermekte yetersiz kaldığı



tespit edilmiştir. Bu durum uzman eleman istihdamın tedariki konusundaki ciddi sıkıntıları da beraberinde getirmektedir.

5. Türkiye’de sayıları çok az olan Kültür Varlıklarını (Sanat Eserlerini) Koruma ve Onarım bölümleri programlarında ele alınan konular başta mimari eserler olmak üzere, metal, ahşap, taş, cam, seramik vb. maddelerin konservasyon ve restorasyonu çerçevesinde ele alınırken, eleman yetersizliği nedeniyle tüm yönleriyle kitap sanatlarını içeren koruma ve onarım programları halihazırda hayata geçirilememiş; daha çok kağıt ve cilt onarımlarına yönelik sınırlı bir uygulama alanı oluşturulabilmiştir.

6. Bu durum çok zengin bir arşive sahip olan ve koruma bilinci yeterince olgunlaşmamış bir ülkede özellikle kolay zarar görebilen malzemeleri içeriyor olması bakımından kitap sanatları için daha büyük bir soruna işaret etmektedir. Pek çok müzede, bu bağlamda yardım alınabilecek tanımlanmış bir kadro istihdamı bulunmadığı gibi; gerektiğinde dışarıdan getirilebilecek doğrudan bu alanda uzmanlaşmış kitap konservatörlerinin sağlanması da çoğu zaman mümkün olmamaktadır.

7. Bu yoksunluk özellikle kitap sanatlarına yönelik uygulamalarda, yükseköğretim düzeyinde konservasyon-restorasyon eğitimi almaksızın, bir koruma uzmanının denetiminden uzak, sınırlı bilgi ve becerilerle bu işi üstlenen konservasyon-restorasyon” teknikerlerine veya usta-çırak deneyimiyle bu sahada faaliyet gösteren kişilere büyük sorumluluklar yüklemektedir. Nitekim bu duruma bağlı yanlış uygulamalar sonucunda, kitap sanatları için geri dönüşümü olmayan, özgünlüğünü tamamıyla yitirmiş örneklerin sayısı azımsanamayacak kadar çoktur.

### Öneri ve Çözüm Yolları:

1. İçerik bağlamında yine kavram kargaşasına bağlı olarak geliştiği düşünülebilecek kurumsal kimliklerin oluşturulması ve doğrudan alan elemanlarının değerlendirilebileceği istihdam vb. düzenlemelerde yeniden yapılandırılmaya gidilmesi gereği ilgili makamlara proje,

panel, çalıştay vb. etkinlikler çerçevesinde ivedilikle iletilmelidir.

2. Yükseköğretim programlarındaki Kültür Varlıklarını (Sanat Eserlerini) Koruma ve Onarım bölümlerinin sayıca çoğaltılmaları yanında; bu bölümler bünyesinde açılacak kitap sanatları konservasyon ve restorasyon birimlerinin oluşumuna maddi destek verebilecek kurum ve kuruluşlarla işbirliği yolları aranmalıdır.

3. Özellikle kitap sanatlarına yönelik zengin koleksiyon ve arşiv malzemeleri içeren müzeler öncelikli olmak üzere, uzman Konservatör ve Restoratör tedarikine dair kadro istihdamları ve uygulama alanlarının iyileştirilmesine katkıda bulunabilecek mevzuat olanaklarının araştırılması, ilgili makamlara iletilmesi ve takibi hususunda kurumlararası dayanışma sağlanmalı ve eş güdümlü çalışma koşulları oluşturulmalıdır.

4. Tüm yurt çapında tarihi eserlerin koruma ve onarımı konusunda farkındalık yaratmak, özellikle üniversitelerdeki öğrencileri bilgilendirmek ve bilinç kazandırmak amacıyla, başta Sanat Tarihi bölümleri olmak üzere, ilgili saha ve birimlerde müfredatlara koruma ve onarımaya yönelik derslerin konulması, gerektiğinde bu konuda uzman kişi ve kurumlardan yardım alınması hususunda ciddi adımlar atılmalıdır.

Yukarıda dört farklı başlık altında değerlendirilen ve günümüzde Türk kitap sanatlarının mevcut durum ve sorunlarına ışık tutan saptamalar ilgili alandaki temel konular çerçevesinde oluşturulmaya çalışılmıştır. Gerek doğrudan kitap sanatları, gerekse geleneksel sanatların ilgili kolları için şüphesiz, burada yer verilmeyen veya doğrudan örneklendirmelere dahil edilmeyen başkaca pek çok sorun bulunmaktadır. “Gelenekli Türk Sanatlarının Dünü, Bugünü ve Geleceği Çalıştayı” bu bağlamda sonraki çalışmalarını teşvik edici bir organizasyon olarak öne çıkarken, tespit edilen sorun ve önerilerin ilgili makamlara iletimi ve takibi konusunda fark edilir bir hassasiyetin oluşturulmasına da önemli katkılar da bulunmuştur. Dileğimiz bu yöndeki girişimlerin çoğalarak zenginleşmesi, kurumlararası işbirliğiyle çözüm yolları bulu-

nana kadar sorunların giderilmesi yönündeki çabaların konuyu yükselen bir ivmeyle gündemde tutabilmesidir.

### **Tüm grup adına derleyen: Çalıştay Grup Yöneticisi**

**Doç. Dr. Sevay OKAY ATILGAN**

### **ÇİNİ**

Somut olmayan kültürel miras ürünleri olarak günümüze ulaşan görsel malzemelerin, insanlarda oluşturduğu kültürel bellek birikimi üzerine çalışmalar son yıllarda artarak devam etmektedir. Türkiye’de küreselleşmenin kaçınılmaz etkisine bağlı olarak hızla değişen yaşam koşulları ve kültürel değerlerdeki farklı yönelimler, insanları kimlik sorgulama ve aidiyet arayışlarına yönlendirmektedir. Bu çabalar bazen bir nesne, bir nağmede ya da bir resimde kendini yansıtır. Hepimizin evinde anneannemizden ya da dedemizden kalan bir halı, bakır bir kap ya da fincan gibi nesnelere, bireysel ve kültürel aidiyetin göstergesi konumuna yükselebilmektedir. Algılardaki bu hassasiyet küreselleşmenin yok edici saldırıları karşısındaki bireylerde kültürel kimliği ve mirası koruma isteğini kamçulamaktadır.

Aidiyet ortamı sağlayan bu tür malzemenin toplanması, arşivlenmesi veya müzelerde korunması ne kadar önemliyse, yaşatılması da bir o kadar önem taşır.

Geleneksel Türk sanatları içinde yer alan toprak işleri bu anlamda en şanslı gruplardan birini oluşturmaktadır.

Anadolu’da ele geçen arkeolojik buluntular Neolitik Çağ’dan itibaren yerleşik yaşam tarzına bağlı olarak pişirme, depolama kapları ya da çinide olduğu gibi kaplama ve bezeme başta olmak üzere çeşitli ihtiyaçlara yönelik, pişmiş topraktan malzeme üretimi yapıldığını ortaya koymuştur. Toprakta yapılan bu tür malzemelerin üretimi, değişen teknik, form ve bezemelerle günümüze kadar kesintisiz devam etmiştir. Çini ve seramik kaplar her dönemde ve her kültürde, toplumun her kesiminin günlük yaşamında bir şekilde yer almıştır. Ana malzemesi olan kilin, yerleşme bölgelerine yakın yataklardan kolayca elde edilmesi bakımından

ekonomik olması ve alçak ısıyla dayanıklı hale dönüşmesi, bu kaplara olan ilginin yüzyıllarca kesintisiz sürmesinde etkin rol oynamıştır.

Bizler geçmişteki günlük yaşamı ve bu yaşam içinde yer alan somut kültür varlıkları hakkındaki bilgilerimizi ancak toprak altı ve üstünde, günümüze ulaşabilen küçük verilerle kurgulamaya çalışmaktayız.

Seramik/çini grubu tarafından yapılan oturma odalarında, katılımcıların çalışma alanları ile ilgili bilgi akışı sağlanmış, seramik/çini sanatının geleneği ve geleceği üzerine tartışmalar yapılmış, var olan ya da olabilecek sorunlar tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalıştay konusu kapsamındaki çalışmalar dört ana başlıkta sürdürülmüştür;

- 1) Araştırmalar (kazı malzemeleri ve müze eserleri üzerinde)
- 2) Koruma-onarım
- 3) Eğitim (üniversite ve kurum kursları)
- 4) Günümüz yerel çömlek üretimi

Çalıştay sonunda, elde edilen görüşler ve öneriler ışığında ortak hedefler belirlenmiş ve bir sonuç bildirgesi hazırlanmıştır. Bildiri içerisinde yapılması gerekenler konusunda sadece bir kurumu ya da kişiyi değil, arkeolojik kazı yapan kazı başkanlarını, kazılarda ele geçen seramikleri inceleyen-yayına hazırlayan araştırmacıları, Kültür Bakanlığını, Milli Eğitim Bakanlığını, Müze Müdürlüklerini ve Üniversitelerin ilgili bölümlerini başlıca muhatap olarak almaktayız. Bilgilerinize sunarız.

### **Sonuç Bildirgesi**

1. Anadolu’da geçmişten günümüze farklı bölgelerin seramik üretim merkezleri ve bunların ekonomik modellerinin saptanması (dağılım şemaları) gerekmektedir.

2. Üretimlerin geliştirilmesi ve yerel atölyelerin üretimlerinin canlandırılması için Anadolu’da kil ve köken analizleri (XRF, NAA vb) yapılmalı ve veri tabanı oluşturulmalıdır.

3. Üretim ve ticari ilişkileri aydınlatması için Anadolu’da tarihi ticari yol bağlantıları saptanmalıdır (iç yol güzergahı).

4. Arkeolojik kazıların geç dönemlere ait katmanlarındaki seramik buluntular değerlendirilmelidir.

dirilmelidir. Hiçbir buluntu değerlendirme dışı bırakılmamalıdır.

5. Kazılarda ve müzelerde bulunan seramik örneklerinin tanıtılması ve bunun için gerekli seramik uzmanlık alanlarının oluşturulması gereklidir.

6. Türkiye’de Osmanlı arkeolojisi etkinleştirilmelidir. Kırsal kesim dikkate alınmalı, istatistiksel veriler kullanılmalı ve üretim detayları araştırılmalıdır.

7. Arkeolojik kazılarda eserlerin çıktıkları alanın analizi gerekmektedir. Nereden çıktı? Çıktığı yer ile ilişkisi nedir? Yerel ve ithal üretim merkezleri ile bağlantı kurulmalıdır.

8. Malzeme analizlerinde disiplinler arası çalışmaya ihtiyaç vardır. Bölgenin sosyo-ekonomik, politik, kültür tarihi ve demografisi, bilim tarihçileri ile birlikte çalışılmalıdır.

9. Yapılan kazılarda Anadolu seramik tarihi eğitimi vermek için uluslararası değişim programları desteklenmelidir.

10. Osmanlı tarihi coğrafyası içinde seramik tarihi değerlendirmeye alınmalı ve bu konuda farklı çalıştaylar düzenlenmelidir.

Anadolu’da çini/seramik üretim detayları incelenmeli, sadece buluntular üzerinden değil, üretim üzerinden de değerlendirme yapılmalıdır. Yüzyıllara göre üretilen formlar sınıflandırılmalı, üretim miktarı ve üretim üzerine dönem etkileri sosyolojik yaklaşımla değerlendirilmelidir.

11. Kazılarda elde edilen buluntular için dijital arşiv gereklidir. Kazılarda ele geçen ve müzelere aktarılan eser arşivleri ulaşılabilir olmalıdır.

12. Yeni yapılacak kazılar için T.C Turizm ve Kültür Bakanlığı “dijital arşiv” planını devreye sokmalıdır.

13. Müze depolarında çalışma koşulları düzeltilmelidir. Müze arşivleri kontekst, yıl, köken, kazılan yer kodu ile kütüphane sistemi gibi bilgiler ülkemizdeki tüm müzelerde dijitalleştirilmelidir.

14. Müzelerde, son yapılan kazılarla ilgili güncel sergileme metodları uygulanmalıdır

15. Seramik/çini eserlerin koruma ve onarımları konu hakkındaki uzman kişiler tarafından gerçekleştirilmelidir.

16. Müze ve kazıda görev alan kişilere önleyici koruma eğitimleri verilmelidir.

17. Onarım ve koruma amacıyla kullanılan malzemelerde geri dönüşüm ilkesine sadık kullanılmalıdır.

18. İlgili kurumlar seramik-çini onarımlarında etik kodlar oluşturmalı ve etkin kılmalıdır. Üniversitelerde etik kodlarla ilgili eğitim verilmelidir.

19. Taşınmaz Kültür Varlıklarımızın parçası olan çinilerin çalınmasını önlemek üzere gerekli tedbirlerin alınmasına, eksik çinilerin yerine kopyalarının yapılmamasına izin verilmemeli, orijinal parçaların bulunup yerleştirilmesi sağlanmalıdır.

20. Kültürel belleğin oluşması, gelecek nesillere aktarımı ve geleneğe uygun tasarımların yapılmasını sağlamak amacıyla, çini tasarım kurslarında eğitim veren kişilerin, konusunda uzman, üniversitelerin ilgili bölümlerinden mezun kişiler olması gerekmektedir.

21. Çini tasarımı ile ilgili düzenlenen yarışmalar/sergilerin komite ve jürilerinde konusunda uzman, üniversitelerin ilgili bölümlerinden mezun kişiler bulunmasına dikkat edilmelidir.

22. Çeşitli eğitim kurumlarında (müze, okul vs.) kültürümüzü öğrenmeleri ve benimsemeleri için okul öncesi ve okul çağındaki çocuklarımıza ve yetişkinlere yönelik interaktif eğitim alanlarına yer verilmelidir.

23. Porselen fabrikaları gibi günümüzde replika üretimi yapan kurumlarda, üretilen eserleri denetlemek üzere konusunda uzman kişilerden oluşan bir kurul oluşturulmalıdır.

24. Üniversitelerin Seramik bölümü müfredatları, geleneksel sanatları, müze eğitim çalışmalarını ve disiplinlerarası işbirliği prensibi ile geliştirilmelidir.

25. Yerel üreticilere, ihtiyaç ve talepleri doğrultusunda konusunda uzman kişiler tarafından danışmanlık programları hazırlanmalıdır.



GELENEKLİ TÜRK SANATLARININ DÜNYA, BUGÜNÜ VE  
GELECEĞİ ÇALIŞTAYI



\*Divriği Ulu Camii Minberi-Detay (Fotoğraf Mustafa Cambaz)

## AHŞAP İŞLERİ

### B-1 SALONU

#### Çalıştay Grup Yöneticisi

Yrd. Doç. Dr. Rüstem BOZER (Ankara Üniversitesi)

#### Katılımcılar

Prof. Dr. Sedat BAYRAKAL (Uşak Üniversitesi)

Prof. Dr. Bekir ESKİCİ (Gazi Üniversitesi)

Doç. Dr. Cevdet SÖĞÜTLÜ (Gazi Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. Yaşar ERDEMİR (Selçuk Üniversitesi)

Serap ÖZDEMİR (Gazi Üniversitesi)

Osman HACIŞAHİNOĞLU (VGM Ahşap Restoratörü)

Demet TAŞKAN (Yozgat Bozok Üniversitesi)

Kemal YAYLA (TBMM Milli Saraylar)

26. Yerel üretim atölyelerinin devamının sağlanabilmesi için devlet tarafından kültürel hazine kapsamında, korunmaları ve desteklenmeleri yönünde önlemler alınmalıdır.

27. Yerel tanımlama/dil çok önemlidir. Bölgelere göre yerel seramik terimleri sözlüğü oluşturulmalıdır.

28. Usta geleneklerinin devamlılığının sağlanması için Anadolu coğrafyasında üretim bölge ve teknikleri konusunda eğitimler verilmelidir. Seramik üretim teknolojilerine ilişkin bir sonraki nesillere aktarmak üzere bilgi-belge toplanması önerilmektedir.

29. Yapmış olduğumuz çini etkinliğinin bir devamı olarak farklı alanlarda çalıştayların düzenlenmesine devam edilmelidir.

**Tüm grup adına derleyen: Çalıştay Grup Yöneticisi**

**Prof. Dr. Nurşen ÖZKUL FINDIK**

## AHŞAP İŞLERİ

Günümüze gelebilen Anadolu'daki ahşap eserler bu sanat dalının özelliklerini her devirde takip edebilmemize imkân tanıyacak zenginliktedir. Ahşap eserlerden kapı, minber, rahle, sanduka gibi bazı çeşitleri sanatsal niteliklerinin dışında kitabeleriyle de birer belge niteliği taşıyabilmektedir.

Ahşap eserlerin korunması ve yaşatılmasında; Venedik Tüzüğü, Burra Tüzüğü, UNESCO ve ICOMOS gibi uluslararası kabul görmüş ilkelere dikkate alınarak, projelerin bu esaslar doğrultusunda yürütülmesi büyük öneme sahiptir.

Ahşaba dair gerek mimari gerekse taşınabilir nitelikteki eserlerin kapsamlı bir envanterinin çıkartılması, mevcut durum ve sorunlarının tespit edilmesi, koruma ve yaşatma stratejilerinin belirlenmesi önemlidir. Bu konuda bilhassa geç devir örneklerinde büyük eksiklikler vardır.

Ahşap eserlerin bakımı ve korunmasına yönelik çalışmalar şüphesiz iyi niyetli yaklaşımlardır, ancak denetim eksikliğinin olduğu da açıktır. Kim denetliyor sorusu her alanda olduğu gibi ahşap eserler için de geçerlidir. İhaleyle yapılan restorasyonlarda alanın uzmanlarından yeterince yararlanıldığı söylenemez. Bölge kurulları her alan için yeterli ve doğru kararları verecek uzmanlara sahip olmayabiliyor. Bu nedenle, gerek projelendirme ve gerekse uygulama aşamasında alanının uzmanlarından yararlanılmalıdır.

Bir ahşap eser elemanlarıyla birlikte bütün halinde özgün yerinde korunmalıdır. Ancak zorunlu hallerde daha uygun koşullar sağlanmak kaydıyla müzelere taşınabilir.

Ahşap; mimari ve taşınabilir eserler olarak ayrı ayrı değerlendirilmelidir. Mimaride kullanılan ahşap elemanların korunması-bakımı-onarımı binanın bütün sorunlarıyla birlikte ele alınmalı ve koruma planlaması buna göre yapılmalıdır.

Müzelere alınan ahşap eserler, uygun ortam ve şartlarda korunmalı, belli periyotlarda kontrolden geçirilmeli, uzmanlarca gerekli bakım ve onarımları yapılmalıdır.

Kara iklimine sahip ortamdaki nemli iklimdeki bir müzeye taşınan eser zarar görebilmektedir. Müzede duvarlara veya zemine temas

eden eserler nemin etkisinde kalabilmektedir. Bu tür sergilemelerden kaçınılmalıdır.

Müzelere taşınan eserlerin o anki durumu ve geçirdiği bakım-onarım çalışmaları belgelenmelidir.

Projelendirme ve uygulama aşamasında ahşap elemanlar üzerinde mutlaka araştırma rasparları yapılmalı, bu yolla özgün yüzeyler ve varsa süslemeler ortaya çıkarılmalıdır.

Restorasyon uygulamalarında bilhassa oyma, kalemşi gibi üslup belirleyici olan eksik alanların tamamlanmasına yönelik yeni üretim/uygulamalardan kaçınılmalı, mümkün mertebe mevcut haliyle korumasına önem verilmelidir.

Son yıllarda korunamadığı gerekçesiyle müzelere taşınan bazı eserlerin yerine replikaları yapılmaktadır. Bu replikalarda durumu açıklayıcı herhangi bir belge konmadığı için özgünmüş gibi yayınlara geçmekte ve yanıltıcı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Bunu önlemek için yeni yapılan elemanların üzerine günün kitabesi konmalıdır.

Ahşap işçiliğinde, Türk evleri de ayrı ve önemli bir yer tutar. Mimari elemanları kadar saçaklarından tavanlarına, kapı ve dolaplarından yüklüklerine kadar pek çok unsura karşımıza çıkan ahşap süslemelerin bakımı, korunması, onarımı ayrı bir problem teşkil etmektedir. Çünkü bu evler genellikle şahıs maldır, bilhassa tescilli olmayanlar denetimden yoksundur. Bu konuda kullanıcıların bilinçlendirilmesi korumanın sürekliliği bakımından önemlidir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, yerel yönetimler gibi ahşap eserlerden sorumlu kurumlar, üniversitelerin Sanat Tarihi, Restorasyon/Konservasyon, Ağaç İşleri gibi bölümleriyle işbirliği yapmalıdır.

Sorumlu kurumlar geleneksel ahşap sanatıyla uğraşan şirket/ustalara tarihi eserlerle ilgili kurslar verilmeli, bu amaçla uygulayıcı ve akademisyenler bir araya getirilmelidir. Ayrıca koruma-onarım uygulamalarında yerel ustalardan da yararlanılmalı ve usta yetiştirilmesine önem verilmelidir.

Ahşap eserlerin korunması-bakımı-onarımı ile ilgili bilimsel araştırmalara yönelik yaş,

## GELENEKLİ TÜRK SANATLARININ DÜNYÜ, BUGÜNÜ VE GELECEĞİ ÇALIŞTAYI



\*Töpkapı Sarayı Harem/ III. Ahmet Yemış Odası (Fotoğraf: Mustafa Cambar)

## DUVAR RESMİ, KALEM İŞİ

### P-1 SALONU

#### Çalıştay Grup Yöneticisi

Doç. Dr. Pelin ŞAHİN TEKİNALP (Hacettepe Üniversitesi)

#### Katılımcılar

Prof. Dr. İnci KUYULU ERSOY (Ege Üniversitesi)

Prof. Dr. Günsel RENDA (Koç Üniversitesi)

Doç. Dr. Cengiz ÇETİN (Ankara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi)

Doç. Dr. Tarkan OKÇUOĞLU (İstanbul Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. Ali Fuat BAYSAL (Necmettin Erbakan Üniversitesi)

Öğr. Gör. Simin ŞAY (Ankara Üniversitesi)

Öğr. Gör. Ezgin YETİŞ (Samsun 19. Mayıs Üniversitesi)

Muzaffer KARAASLAN (Hacettepe Üniversitesi)

Ayşe Nermi UZ TAŞKESEN (VGM)

Onur BAYBURA (TBMM Milli Saraylar- Kalemkar, Ressam)

tür ve biyolojik faktörler tayini gibi işlemleri de yapabilecek ihtisas laboratuvarlarının yaygınlaştırılması ve uzman yetiştirilmesi teşvik edilmelidir.

Günümüzde geleneksel ahşap sanatı diye sunulan örnekler eskinin kopyalarından ibaret görünmekte, özgün bir kimlik sunmamaktadır. Dolayısıyla, yüzlerce yıllık geleneğe sahip ahşap sanatının bugünkü örneklerinin nasıl tasarlanıp uygulanacağı tartışılmalı, bununla ilgili yeni stratejiler geliştirilmelidir.

**Tüm grup adına derleyen: Çalıştay Grup Yöneticisi**

**Yrd. Doç. Dr. Rüstem BOZER**

### DUVAR RESMİ, KALEMİŞİ GRUBU

10-11 Mart tarihlerinde grup yöneticiliğinde Sanat Tarihçiler Koç Üniversitesi'nden Prof. Dr. Günsel Renda, Ege Üniversitesi'n-



den İnci Kuyulu Ersoy, Hacettepe Üniversitesi Sanat Tarihi Anabilim dalı Yüksek Lisans öğrencisi Muzaffer Karaaslan, Geleneksel El Sanatları Bölümlerinden Necmettin Erbakan Üniversitesi kalemkâr Yrd. Doç. Dr. Ali Fuat Baysal, Samsun 19 Mayıs Üniversitesi Öğr. Gör. Ezgin Yetiş, Ankara Üniversitesi Koruma ve Restorasyon Bölümünden Doç. Dr. Cengiz Çetin ile Öğr. Gör. Simin Şay ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden restoratör Nermin Uz Taşkesen ile toplantımız başlamış ve iki gün boyunca devam etmiştir. Bu süreçte grubumuza gözlemci olarak Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan Pınar Temelli Oğuz ve Naki Bayar eşlik etmiştir.

Grup Yöneticisi olarak, "Duvar Resmi, Kalem İş'i" alanının başlıca sorunu koruma olduğu için ana temayı "**koruma ve restorasyon**" olarak belirlemiş ve grupta yer alan araştırmacı, uygulayıcılara konuyu belirterek, bu konuda düşünmeyi, tartışmayı önerdim.

Türkiye'de özellikle duvar resmi araştırmalarını başlatan, tüm ülkeyi ve geç dönem Osmanlı İmparatorluğu sınırlarında yer alan toprakları baştan sona gezerek belgeleme yapan ve yayınlayan isimlerin başında gelen Prof. Dr. Günsel Renda, kendi arşivinden tanıtım yapmış ve sayesinde tüm grubun katılımıyla resimlerin dünü ve bugün ne durumda oldukları konuşulmuştur. Ege Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümünden Prof. Dr. İnci Kuyulu da bölgedeki iyi ve kötü restorasyon örneklerini sunmuştur. Yüksek Lisans tezi Balkanlar, Kosova duvar resimleri olan Muzaffer Karaaslan ise ilgisizlik, savaş gibi etkenlerin resimlerin bugünü ve geleceğini nasıl etkilediği konusuna vurgu yapmıştır. Grup yöneticisi olarak koruma ve restorasyon işleriyle ilgilenen uzmanlar Doç. DR. Cengiz Çetin, Öğr. Gör. Simin Şay, Öğr. Gör. Ezgin Yetiş ve Nermin Uz Taşkesenden teknik, malzeme ve uygulama sunumu istediğim için arkeolojik alanlar, yağlıboya resimlerin, kalemişi nakışların korunması sorunları tartışılmıştır. Boyalı nakışların geleceği için ehil kişilerin istihdam edilmesi durumunda üretilen kaliteli, çağdaş örnekler Yrd. Doç. Dr. Ali Fuat Baysal tarafından örnek gösterilmiştir.

Bütün bu tartışmalar, görüşler not edilerek sonuç raporu hazırlanmıştır.

## SONUÇ RAPORU

- 1- Sanat Tarihi, Mimarlık Tarihi araştırmalarında öncelik mimarinin belgelenmesi, korunması ve restorasyonu gibi görünmektedir. Ancak boyalı nakışların, resimlerin korunması bir yapıyı tümüyle algılama ve dönemi içinde değerlendirme açısından çok önemlidir. Dolayısıyla "**KORUMA POLİTİKASI**" oluşturulmalıdır.
- 2- Koruma, Önleyici ve Etkin Koruma olarak ikiye ayrılmaktadır. **Etkin Koruma** daha çok uzmanların işi gibi görünmektedir ve uzmanlık gerektirmektedir. Dolayısıyla Güzel Sanatlar Fakültelerinde verilen bir iki dersle uzman yetişemeyeceği aşikâr olsa da piyasada bu derslerle koruma işi yapan kişilerin varlığı yanlış, kötü uygulamaları beraberinde getirmektedir. Bu yüzden Güzel Sanatlar Fakültelerinden **etkin koruma** derslerinin kaldırılması gerekmektedir.
- 3- Önleyici Koruma her bireyin öğrenebileceği bir durumdur. Uygarlıklar beşiği Anadolu'da yaşayan herkesin, tarihi ve kültürel mirasın korunmasında sorumluluğu olduğunun farkına varması gerekmektedir. Bu bağlamda ilköğretim, orta öğretim müfredatına önleyici koruma dersleri eklenmesi için **Milli Eğitim Bakanlığı'na**, üniversitelerde bilgilendirme dersleri ya da seminerlerin yapılması için **Yüksek Öğretim Kurumu'na, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve hatta yerel yönetimlere** hizmet içi eğitim verilmesi için öneride bulunulması gerekmektedir.
- 4- Restorasyondan önce konservasyon, koruma planlarının ön plana alınması gerekmektedir.
- 5- **Tamamlamak yerine "Korumak"** önemlidir. Tekrarlayan birimler değilse, motif çıkmıyorsa ve eserin %20-25 yoksunluğu var ise **tamamlanmamalı**, sadece koruma çalışmaları yapılmalıdır. Her şeye karşın tamamlama kararı alınmışsa **yapım tek-**



- niklerine ait izlerin korunmasına** dikkat edilmelidir.
- 6- Eğer manzara resmi gibi bir duvar resmi söz konusu ise **tamamlama çalışması yapılmamalıdır.**
- 7- Duvar resminin restorasyonunu dönem özelliklerini bilen uzmanlar yapmalıdır, ya da hiç değilse bilen kişilerle birlikte çalışılması zorunlu tutulmalıdır. Unutulmamalıdır ki **“Detay tarihi değiştirebilir”.**
- 8- Duvar resimleri **yerinde korunmalıdır.** Ancak yapının yok olma durumu kesinse taşınabilir. Taşınacak resimlerin zarar görmemesi ayrı bir uzmanlık konusudur.
- 9- Koruma kurullarında sanat tarihçi istihdamı arttırılmalı ve özellikle nakış, hat ya da duvar resmi konularında uzman sanat tarihçilerin görüşünün şart koşulması gerekmektedir.
- 10- Koruma kurullarında geleneksel sanatlardan anlayan koruma uzmanı raporu şart olmalı.
- 11- Koruma kurullarında mimariden bağımsız olarak **kalemişi projesi** istenmesi doğru olacaktır.
- 12- Özellikle kalemişi projelerinde hem teorisyen hem uygulayıcı bulunması gereklidir.
- 13- Projelerde **malzeme ve desen bilen** hat uzmanı, hattat, kalemişi, duvar resmi uzmanları şart koşulmalı.
- 14- Kalemişi ve duvar resmi restorasyonunda **renk kodları** zorunlu olmalı.
- 15- **Boya envanteri** oluşturulmalı.
- 16- Boyalı nakışların, resimlerin malzeme analizlerinin yapılabileceği **veri tabanı geniş** olan ya da Harvard’daki gibi hali hazırda veri tabanı oluşturmuş laboratuvarlarla bağlantılı **laboratuvarların sayısının artması** ve buralarda teknik ve uygulama becerisine sahip kişilerin istihdam edilmesi gerekmektedir.
- 17- Korumaya yönelik eksiklerin kökeninde konservasyon ve restorasyon eğitimi eksiklikleri yatmaktadır. **Malzeme, desen bilgisi eğitimde yer almalıdır.** Ayrıca restorasyon bölümlerinin **yetenek sınavıyla** öğrenci alması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Tekniği bilen uygulama becerisi olmaması ortaya kötü sonuçlar çıkarmaktadır.
- 18- **Yeni uygulamada sorunlar** olduğu tespit edilmiştir. **Geleneğin geleceğe aktarımında** yeni uygulamaların kalitesi önem arz etmektedir. Sokak aralarındaki yeni camilerin kötü taklit mimarisi gibi bezemenin, nakışların hatta hat/ yazıların da tasarımı için ehli olmayan bireyler tarafından yapılmaktadır. **Yeni camilerin kalemişi denetimi olmadığı anlaşılmaktadır.** Yazı bilme-yenlerin elinden çıkma yanlış, uydurma hat şeritleri, kötü, inceliksiz ve klasiğin yanlış tekrarı, hesapsız bezemeler cemaatin **estetik beğenisini körelterek geleceğe zarar vermektedir.**
- 19- 2017’de artık Semih İrteş gibi gelenekle modernin ustaca sentezine ulaşan kalemkâr sanatçılara ve onların yolundan gidenlere değer verilmelidir.
- 20- Yeni camiler Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlıdır. Dolayısıyla yeni camilerin inşasında mimari kadar bezeme programının denetlenmesi için **Diyanet İşleri Başkanlığı’na Sanat Tarihçi, geleneksel el sanatlarından hattat, kalemkâr yönlendirmesi konusunda bilgi verilmesi şarttır. Hatta Diyanet ve Kültür Bakanlığı işbirliği önerilmelidir.**
- 21- Kalemişinde devlet destekli olan anıtsal camilerde bir komisyon ve kalabalık tasarım ve uygulama ekibi çalışmaktadır. Ancak bu sefer de devlet destekli olanlarda **TİP PROJE** tehlikesi ve tekrarı vardır.
- 22- Koruma ve restorasyon alanında denetleme şartı olduğu gibi yeni yapılan bezemelerin de kontrolü şart olmalı. **Bezeme Projesi istenmesi için Diyanet İşleri Başkanlığı’na** öneride bulunulmalıdır.
- 23- Diyanet İşleri Başkanlığı’na, Yerel yönetimlere **Sanat Kurulu** oluşturmaları önerilmelidir.
- 24- Sonuç raporunun T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, T. C. Milli Eğitim Bakanlığı, T.

GELENEKLİ TÜRK SANATLARININ DÜNYA, BUGÜNÜ VE GELECEĞİ ÇALIŞTAYI



\*Berlin İslam Sanatı Müzesi-Ejderha ve Anka Kuşu Halı Detayı

## HALI, KİLİM, TEKSTİL, KUMAŞ

KONFERANS SALONU

Çalıştay Grup Yöneticisi  
Prof. Aysen SOYSALDI (Gazi Üniversitesi)

Katılımcılar  
Prof. Dr. Bekir DENİZ (Ardahan Üniversitesi)  
Prof. Dr. Zeynep ERDOĞAN (Ankara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi)  
Prof. Dr. Recep KARADAĞ (Marmara Üniversitesi)  
Prof. Dr. Hülya TEZCAN (Nişantaşı Üniversitesi)  
Prof. Didem ATIŞ (Sakarya Üniversitesi)  
Prof. Şerife ATLIHAN (Marmara Üniversitesi)  
Doç. Dr. Tuba BAHAR (Gazi Üniversitesi)  
Doç. Dr. Fatma Nur BAŞARAN (Gazi Üniversitesi)  
Doç. Dr. Nurgül BEGİÇ (Karatekin Üniversitesi)  
Doç. Dr. Fatma KOÇ (Gazi Üniversitesi)  
Yrd. Doç. Dr. Serpil ORTAÇ (Gazi Üniversitesi)  
Yrd. Doç. Dr. Feryal SÖYLEMEZOĞLU (Ankara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi)  
Dr. Ayşem YANAR (Ankara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi)  
Suzan BAYRAKTAROĞLU (VGM)  
Zafer GÜLBAHAR (VGM)  
Fahri SOLAK (Aksaray Sultanhanı Belediye Başkanı)  
Nezih ERTUĞ (TBMM Milli Saraylar)

C. Diyanet İşleri Başkanlığı, YÖK, Vakıflar Genel Müdürlüğü gibi uygulamanın ve sorunun paydaşlarına iletilmesi konusunda ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ BAŞKANLIĞINA önemli görev düşmektedir. **Tüm grup adına derleyen: Çalıştay Grup Yöneticisi**

**Doç. Dr. Pelin ŞAHİN TEKİNALP**

### HALI, KİLİM, TEKSTİL, KUMAŞ GRUBU

Bir millet ki Türkiye'den, Doğu Türkistan'a barınağı, yediği, giydiği koyun, keçi, deve, bineği at olmuş. Türkler orta Asya bozkırlarındaki hayat şartları gereği hayvanların yünlerini kullanarak keçe, dokuma, örme işleri, ipek ve pamuğu kullanarak da kumaş ve işleme sanatlarına önemli katkılar yapmıştır. Yaklaşık bin beş yüz yıldan beri barınma ihtiyacını karşılayan

keçe evi(üy, otağ)n iskeleti kolanlarla bağlanarak kurulmuş, içi yine keçe-kiyiz, halı, kilim, cicim-zili ile döşenmiştir. Tarım Havzası olan, Türkistan bozkırlarına pamuk eken Türk Soylu Halk(Uruk)lar **yünün yanında pamuklu giyim ihtiyaçlarını da kendi dokumalarıyla karşılamıştır. Orta Asya'nın bir Tekstil medeniyeti olduğu Batılı etnologlar tarafından da dile getirilmiş, Dokuma vb. sanatlara hâkim olmaktan doğan Türkçe terminoloji Balkan dillerine de geçmiştir.**

Altaylarda MÖ. 3-5. Yüzyıllara tarihlenen ve Hun Beyinin mezar odası olan, Pazırık Kurganından çıkan halı, keçe, kilim, çorap, ipek kumaşlar ileri bir tekstil medeniyeti eserleri olarak Türk milletinin ve insanlığın ortak kültür mirasıdır.

Türkler yaylak-kışlak düzeni ile yaşayan bir soy olup mallarının karışmasını önlemek üzere hem eşyalarını, hem de hayvanlarını dağlayarak veya halı, kilim ve keçenin üzerine dokuyup işleyerek boy ve oymaklarına ait damgalar kullanmışlardır.

Dokuma tekniği ve üslubu, yapılarının(bezelerin) sembolizmi, boyarmadde özellikleri ve renkleri ile halı, kilim ve diğer yaygılar dokunduğu zamanın Türkmen boy ya da oymaklarının kimliğinin yanında, ekonomik ve estetik değerlerini de aktarabilme özelliğine sahiptir.

"El sanatları bir milletin kültürünü yansıtan arkeolojik tabletler gibidir" sözünün sahibi Rahmetli Prof. Y. Kenan Özbel'in de dediği gibi **halı, kilim vb. düz dokumalar, örgüler, oylar ve işlemler Türk sanatları içinde maddi kültür değerlerinin aynası** denilebilecek en önemli halk sanatlarındandır. Çünkü dünyadaki benzerlerinden farklı özelliklere sahip olmasının yanında bütün dillerde kilim, oya gibi terimlerin tam karşılığı yoktur. Bu konularda dünyanın önemli üniversitelerinde kültür tarihçilerince yazılan kitaplar, makaleler bizim sanatlarımızı bizden daha iyi anlatmaktadır. Ancak bununla birlikte, politize olmuş bazı yazarlar ise farklı kültürlerle maletme çabalarında sahte deliller ve sembollere bağlayarak yazmanın peşine düşmüştür.

Bu değerleri yaşatmak aynı zamanda millet olma bilinciniyle yaşatmaktır. Bu sebeple devlet politikası olarak kültürel değerlere sahip çıkılmalı, gelenekli Türk sanatları çocuklarla eğitim-öğretim kapsamında erken tanıştırmalı ve kültürel miras konularında farkındalık yaratılmalıdır.

Devlet politikaları doğrultusunda kalkınma planlarına uygun olarak Meslek liselerinin sayıları artırılmalı, ikinci kademedен başlayarak orta öğretimde felsefe (içerisinde Türk İslam felsefesi olan), estetik, kültür sanat ve sanat tarihi dersleri zorunlu olmalı. **Güzel Sanatlar Liselerinde geleneksel Türk Sanatları Programları açılmalı**, Üniversitelerin Sanat tarihi bölümlerinde **“Gelenekli Tekstil Sanatları (Halı, Kilim, Keçe, Kumaş ve Diğer)”** derslerine yer verilmelidir.

Gelenekli tekstil sanatlarının sürdürülebilirliği anlamında önemli sorunlardan biri işçilik fiyatlarının yüksek olması nedeniyle, pazar imkânlarının sınırlı olmasıdır. Anadolu’da halıcılığın yeniden canlandırılması, Türk halı, kilim vb yaygıların satışının artırılması ve yeni kullanım alanlarının yaratılmasına bağlıdır. El dokuması Türk halı, kilim vb. yaygıların kullanımının doğal malzemeli olduğu için sağlıklı olduğu anlatılmalı, tanıtım çalışmaları teşvik edilmelidir. Yeni moda dekorasyon anlayışlarına uygun ürün tasarımları ile **desen ve renk karakteri bozulmadan, dokuma ve malzeme kalitesi korunarak** üretilmelidir. Üretici ile tüketicinin aracısız buluştuğu ortamlar için planlama yapılmalıdır.

İşçilik konusunda ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Pahalı işçilik ve sigortalı çalışma zorunluluğu özellikle halı üreticilerini ucuz işgücünün olduğu ülkelerde üretim yapmaya yönlendirmiş, sonuçta Afgan Uşak halısı ve Çin Herekesi örneğinde olduğu gibi yeni ürün tipleri doğurmuştur. Bu durum Türk el halıcılığının sürdürülmesinde ciddi bir sorundur. Türk halı ve kilimlerinin yurt dışında dokunup tekrar yurt içine getirilerek Türk halısı olarak satılmasının önüne geçilmesi için yasal önlemlerin alınması gerekmektedir. Çin ve benzeri

ülkelerde dokutulan halı-kilim vb. tekstillerden alınan gümrük vergisi artırılabilir.

Türkiye’de işsizlik oranları düşünüldüğünde özellikle halıcılığın geçmişte uygulandığı yörelerde, Halı-kilim dokumacılığını sürdürbilmek için şehirlerdeki atıl kadın iş gücünü harekete geçirilmelidir. Kalkınma programları ile işgücünün halı-kilim vb dokuma üretimine sevk edebilmenin önemi ortaya çıkmaktadır. İşçilerin sosyal ve sağlık güvence haklarının garanti altına (sigorta kapsamına) alındığı, çalıştığı kadar ücretle emek karşılığı üretim planlaması yapılmalıdır. Örneğin belirli yaş altı sağlıklı insanlar için, çalıştığı sürece devlet sigortası yapılarak, **Yeşil Kart** bu sisteme dönüştürülebilir.

Ayrıca **“Yerel Kalkınma Kooperatifleri”** Bu üretimlerde önemli roller üstlenmeli, üretici ve alıcı arasında güven ilişkisine imkân verecek kalite ve markalaşmaya dönük çalışmalar yapılmalıdır. Ayrıca Yerel ürün kataloglarının oluşturulmalı, üretim aşamasında belgesel video-filmler çekilmeli, web sayfalarında yayınlanmalıdır. Halı-kilim dokumacılığının bulunduğu merkezlerdeki yerel yönetimler desteğiyle (SODES vb. projeler) atölyeler kurulup üretim yapılarak devlet dairelerine satılabilir.

Ayrıca bütün **camilere ve devlet dairelerine Türkiye’de üretilen halı ve kilimlerin kullanılması mecburiyeti getirilmelidir**. Camilerde tek tip sentetik elyafı makine halısı döşenmektedir. Sentetik elyaf sürtünmede statik elektrik üretir, alerjik ve sağlıksızdır. Onun yerine doğal elyafın kullanıldığı sağlıklı ürünler tasarlanarak özel üretim yapılan tek tip gelenekli el dokuması halıların kullanılması sağlanmalıdır. Bu konuda Diyanet İşleri Başkanlığının ve ilgili bakanlığın desteği alınmalıdır. Bu halıların bitim işlemlerinde antibakteriyel, antifungal antimikrobiyel terbiye işlemleri yapılırsa toplum sağlığını korumak adına, oldukça sağlıklı ortamlar oluşturulacaktır.

Gelenekli tekstil ürünlerinin satış kimlik kartlarının hazırlanması ve kaliteli hammadde, boya, teknik ve işçilik kalite kontrolü ve yerel desen özelliklerini belgeleyen ürün kimlik



kartının oluşturulmalıdır. Bu kartlarda (ebat, üretim tekniği, malzeme cinsi, boya ve haslık değerleri ile kullanım talimatı yazılmalıdır. **Gelenekli Türk tekstil sanatları sözlük çalışmasının yapılması**, fotoğraflı terminoloji sözlüğü çok önemli bir gerekliliktir.

Üst Düzey **Devlet protokolü ve Türk Elçiliklerinin Makam odalarında**, ulusal ve uluslararası medya platformlarda temsili olarak halı, kilim ve benzeri Türk sanatlarından kaliteli seçkin örnekler bulundurulmalıdır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı öncelikli sorumluluğuyla birlikte, Çalışma ve Sosyal Güvenlik, Kalkınma Bakanlığı ile Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı gibi ilgili bakanlıklar gelenekli sanatların sürdürülebilirliğinin desteklenmesinde sorumluluk sahibidir. Bu konuda bir devlet politikası oluşturulmalı, akademik ve alanında uzman kişilerden oluşan, kalite ve standart kontrol komisyonu kurulup, bu komisyonun onayladığı halı ve kilimler satılabilir. Bu komisyondan geçen halı ve kilimlere “Türk Halı/Kilim Damgası” şeklinde bir kalite belgesi(vb.) oluşturulabilir. Bu damga devlet garantisini de sağlayan bir etiket olacaktır. Gelenekli Türk sanatlarının her alanında benzer **uzman danışma kurulları** oluşturularak, üretimlere rehberlik ve denetim hizmeti verilmelidir.

Türk keçe, halı ve Kilimlerinin hammaddesi olan ve Türkiye’de üretilen yerel, nitelikli doğal liflerin üretimi kültürel miras kapsamında ele alınmalı, bu anlamda tiftik, yün, ipek, keten, pamuk gibi yerli doğal liflerin ıslahı, üretimi ve kullanımını teşvik edilmelidir. Yerli yün ıslahının yapılması, merinos gibi yumuşak elyafı koyun yetiştiriciliğinin teşviki hem tekstil kumaş sanayine hem de gelenekli keçecilik ve halı-kilim dokumacılığına ekstra kalite kazandıracaktır. 1980 li yıllarda Bursa’da böyle bir proje gerçekleşmiş ancak sürdürülememiştir.

Türk Patent Enstitüsü tarafından verilen coğrafi işaret uygulamasının, yerel halk sanatlarını ve tüm yerli ürünleri belgeleme ve niteliklerini koruma hususunda birçok yarar sağladığı bilinmektedir. Her şeyden önce coğrafi işaret

yoluyla yöreye ait ürünün kalitesinin sürdürülebilirliği koruma altına alınmaktadır. Coğrafi işaretlemenin üreticileri koruma, pazarlama olanaklarını arttırma ve ekonomik getiriye arttırarak kırsal kalkınmayı destekleme gibi hedefleri bulunmaktadır. Aynı zamanda gelenekli bilgi ve üretim biçimlerinin korunarak kültürel mirasın korunmasında önemli rol oynadığı bilinmektedir. Yerel yönetimlerin ve üniversitelerin desteğiyle nitelikli **yerel ürünlerin coğrafi işaret sayısının artırılması** sağlanmalıdır.

**Gelenekli Türk el işlemleri, örgü, oya, yerel giyim-kuşam örnekleri kullanım bütünlüğü içerisinde belgelendirilmelidir.** Bu kültür mirası giyim-kuşam malzemeleri Kültür ve Turizm Bakanlığı ve üniversitelerin işbirliği ile yerinde tespitler yapılarak arşivlenmelidir. Örneğin; Bu etnoğrafik malzemeler baş bağlama şekilleri, bedene, ayağa giyilenler ve takılar kullanım yerine göre bütünlük içinde bütün teknik detayları ile arşivde yer almalıdır. Müzelerde bulunan giysiler yöredeki giyim-kuşam geleneğine uygun, giysi bütünlüğüne göre sergilenmelidir. Bu milli giysi örneklerinin sergilendiği halk oyunları kıyafetleri atölye, STK vakıf-dernek gibi yarı resmi kurumlar ile örgün ve yaygın eğitim kurumlarında üretilmektedir. Amatör ve profesyonel düzeyde giyim-kuşam, işleme ve oyalarda reproduksiyon ürünler üretilmektedir. Örneğin Nallıhan oyalarda malzeme, motif ve kompozisyon olarak orijinale yakın üretimler yapılmaktadır. Bu anlamda Gelenekli el işlemleri teknolojiden faydalanılarak makinelerde de yapılmaktadır.

Turistik ve hediyelik eşya anlamında gelenekli tekstil ürünlerinin üretilmesi, pazarlanması, ürün çeşitliliğinin artırılması da gereklidir. Bu ürünlerde detaylı bir **etiket uygulaması ile malzeme, üretim ve kullanım şekli belirlenmelidir.**

Gelenekli halk giysileri diken halk terziliği kültürünün kayıt altına alınması, tarihi film ve dizilerinde tarihi kostümleri içeren sahnelerde gelenekli ve dönemin özelliklerini yansıtan kostümler kullanılmalı, üniversitelerde kostüm eğitimi verilmelidir.

Gelenekli keçe sanatının geçmişten günümüze gelmiş yerel desenlerinin kayıt altına alınması. Müzelerde bulunan keçe ürünlerin konservasyon işlemlerinden geçirilerek, korunmasının sağlanması gerklidir.

Kültürel mirasın yeni nesillere aktarılabilmesi için bilim ve teknolojik yöntemlerin kullanılması üzerinde durulmalı. **Kültürel mirası koruma kapsamında kamu spotu hazırlanmalı, yazılı ve görsel medya desteği alınmalıdır.** Koruma ve Onarım uzmanlarının yetiştirilmesi için yurt dışına eleman ve akademik personelin gönderilmesi gerekiyor. Koruma ve onarım bölümlerinin gerek laboratuvar gerekse diğer alt yapı koşullarının iyileştirilmesi desteklenmesi gerekmektedir. Müzelerde akademik ve müze uzmanlarının katılımıyla interdisipline ortamlarda profesyonel anlamda depolama, sergileme, koruma ve onarım konularında çalıştaylar düzenlenmelidir. **Restore edilen eserlerin sağlık kartı oluşturularak yapılan işlem detaylarıyla (malzeme, teknik vs.) bu karta işlenmelidir.**

**Müzelerde görev yapan personel grubu içinde mutlaka Etnoğrafya bilen Geleneksel Türk Sanatları Bölümü ile Kültür Varlıkları Koruma ve Onarım Bölümü mezunları yer almalıdır.** Tekstil, kimya, malzeme bilgisi mühendisliği ile disiplinlerarası çalışmalar için ortam hazırlanmalı. Üniversitelerin "Halk Bilimi Bölümleri"nde etnoğrafya derslerine önemle yer verilmeli, yüksek lisans programları ile **etnoğrafya uzmanları yetiştirilmelidir.**

Ülkemizde usta-çırak ilişkisiyle yapılan bakım ve onarım uygulamalarında Tarihi halı-kilim eserlerin onarımları(restorasyon) eski halı-kilimlerden sökülen orijinal malzemelerle yapılmaktadır. Bilimsel yöntemlerde böylesi uygulamalar asla uygun görülmez. Çünkü bir eseri kurtarıırken diğer eski eser yok edilmektedir. Bilimsel yöntemlere **Tarihi tekstillerin bakım ve onarımı(konservasyon ve restorasyonu)nda** öncelikle eserin durum tespiti yapılmaktadır. Eserdeki kirlilik ve tahribat bilimsel analizlerle tespit edilmekte, bu tespitler ışığında temizleme ve diğer konservasyon işlem ve malzemeler seçilerek uygulanmaktadır.

Ayrıca doğal, asitsiz, eser yapısına uygun destek malzeme kullanılarak saklama yöntemleri belirlenmektedir. Orijinal eserde kullanılan boyar maddeler bilimsel analiz yöntemleri ile belirlenmekte, tespit edilen boyarmadde ile onarımda kullanılan malzemeler boyanmaktadır. Yapılan boyama sonucu elde edilen renge tamiri yapılacak orijinal ürünün rengini kazandırmak için renk soldurması gibi yaşlandırılma işlemleri yapılmaktadır. Böylece elde edilen malzemeler kullanılarak **eser onarımında diğer eski eserlere zarar verilmemelidir.**

Bazı büyük şehirlerdeki vakıf eserleri ile etnoğrafya müzelerimizde sergileme ve saklama koşullarının çağdaş gelişmiş müze sistemlerine uygun olduğu bilinmektedir. Ancak Özellikle Anadolu müzelerimizin çoğundaki yün, tiftik, ipek, pamuk, keten vb. doğal malzemeli eserlerin sergileme, depolama şartlarının nem, ısı, ışık ve temizlik koşulları bakımından iyi olduğunu söylemek zordur. **Etnoğrafya** müzelerinde saklanan halı-kilim vb. eserlerin bulunduğu ve sergilendiği ortamların bilimsel saklama ve koruma koşullarına uygun hale getirilmesi son derece elzemdir.

Türkiye'de yeni başlayan "Kültür Varlıkları Koruma ve Onarım Bölümleri"nde hem Türk hem de antik dönemlerin kültür varlıklarını koruma ve onarım eğitimleri verilmeye başlanmıştır. Gelişmiş ülke müzeleri ve üniversiteleri ile yapılan yurt dışı bağlantılarla da genç akademisyenlerin yetişmesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu sevindirici gelişmeler sayesinde **müzelerimizde tekstil konservatör ve restoratörleri istihdam edilebilecektir.**

Gelenekli sanat zenginliklerimiz aynı zamanda devletimizin ve milletimizin dünyaya açılan pencereleri, varlığımızın göstergeleridir. **Gelenekli sanatların dünü bugünü ve geleceğinin akademisyen, bürokrat ve uygulamacı uzmanların katkılarıyla tartışılmış olması çok önemli bir olaydır.** Milli kimliğimizin ve hayat tarzımızın estetik değerleri olan gelenekli sanatların sürdürülebilmesi hususunda yapılması gereken çalışmaların yeniden gündeme getirilmesi, Türk sanatı bilincimizin yenilen-

GELENEKLİ TÜRK SANATLARININ DÜNÜ, BUGÜNÜ VE  
GELECEĞİ ÇALIŞTAYI



\*Divriği Ulu Camii - Kuzey Taçkapı

## TAŞ

P-2 SALONU

### Çalıştay Grup Yöneticileri

Prof. Dr. Hakkı ACUN (Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Nermin ŞAMAN DOĞAN (Hacettepe Üniversitesi)

### Katılımcılar

Prof. Dr. Bozkurt ERSOY (Ege Üniversitesi)

Prof. Dr. Gül TUNÇEL (Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet TUNÇEL

Prof. Dr. Yaşar Selçuk ŞENER (Gazi Üniversitesi)

Doç. Dr. Mehmet Emin BAŞAR (Selçuk Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. Tolga BOZKURT (Ankara Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. Ertan DAŞ (Ege Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. Muhammed GÖRÜR (Gazi Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. Fatih MÜDERRİSOĞLU (Hacettepe Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. Azize AKTAŞ YASA (Abant İzzet Baysal Üni.)

Dr. Şükrü DURSUN (Selçuk Üniversitesi)

Sinan BÖLEK (TBMM Milli Saraylar)

Bayram ACAR (TBMM Milli Saraylar)

mesi için can suyu oluşturacaktır. Bu çalıştayda hazırlanan sonuç bildirgesinin **devletin bütün kademelerine ulaştırılması**, sorumluluk alabilecek bütün görevlilerin haberdar edilmesi ve bilinçlendirilmesi bu çalıştayın gerçekleştirilmesi kadar elzemdir.

Bu çalıştayı düzenleyen Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığına, emeği geçen bütün çalışanlara ve katılımcılara teşekkürlerimizi sunarız.

**Tüm grup adına derleyen: Çalıştay Grup Yöneticisi**

**Prof. Aysen SOYSALDI**

## TAŞ

Bu çalışmada taş malzeme ile ilgili sorunlar alanlara göre; mimari, sanat tarihi, müzecilik vb. belli başlıklar altında incelenerek, restorasyonlarda karşılaşılan sorunlar tartışılmıştır.

## Tartışılan konular

Belgeleme ve arşiv sorunu: Her ne kadar sanat tarihi, arkeoloji, mimari alanlarda belgeleme yapılsa da arşiv sorunu devam etmektedir. Örneğin çalıntı bir eserin fotoğrafı ilgili kurumdan talep edildiğinde, söz konusu esere dair fotoğraf vb. arşive ulaşmak çok mümkün olamamaktadır. Kurumlarda anıt bir eserin üzerinde ya da arkeolojik alanda dağılmış haldeki taşlara dair bir belgeleme, envanter, mevcut değildir.

Konu ile ilgili detaylı çalışmalar Vakıflar Genel Müdürlüğüne yürütülmektedir. İlk olarak 2002 yılında geliştirilen sadece yazılı kayıt işlemlerinin yürütüldüğü, yazılı veri girişinin yapıldığı bir program olan Sanat Eserleri Bilgi Yönetim Sistemi (SEBYS) oluşturulmuştur. SEBYS sisteminde temel kayıt verileri girilen eserlerin .tiff formatındaki fotoğraf, çizim, kurul kararları, rapor vb. görsel bilgileri 2007 yılında geliştirilen Vakıflar Genel Müdürlüğü Sayısal Yönetim Sistemi'ne (VGMSYS) işlenmektedir. Vakıflar Genel Müdürlüğü Sayısal Yönetim Sistemi (VGMSYS) yurtiçi ve yurt dışı vakıf kültür varlıklarına ait mimari ve mühendislik çizimleri, teknik raporlar, mülkiyet belgeleri, fotoğraflar, kitabe fişleri, onarım fişleri, kurul kararları vb. belgelerinin .tiff, AutoCAD, .jpeg formatında dijital ortama aktarıldığı sistemin adıdır. Entegre Vakıf Otomasyon Sistemi (EVOS) ise 2012 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğüne belirlenen ihtiyaçlar doğrultusunda "Yatırım Programı" modülü ve "Eski Eser" modülü ile envanter, arşiv ve yatırım öncelikleri kayıt altında tutulmaktadır. Günümüzde arşiv araştırmacılara açıktır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün (KTB) taşınır eserlerle ilgili "Müzeler Ulusal Envanter Sistemi" (MUES) ve "Taşınmaz Ulusal Envanter Sistemi" (TUES) olmak üzere iki envanter modülü mevcuttur.

Taş eserlerde nitelikli restorasyon, konusunda uzman/yetkin eleman ve yapılan onarımların uygunluğu sorunu da en az belgeleme kadar önemlidir. Eser onarımı yarışına girilme-



melidir. Yapıların onarım sonrasına ait bir rapor fotoğraflar da eklenerek ilgili Koruma Bölge Kurullarına iletilmelidir. Koruma kurulları kararı gereği söz konusu çalışma VGM taşra personeli tarafından yürütülmekte, yapıların onarım öncesi ve sonrası fotoğrafları standart bir rapor eşliğinde Genel Müdürlüğe ve Koruma Kurullarına iletilmektedir. Uygulamanın yaygınlaştırılması ve zorunlu hale getirilmesi için EVOS programı aracılığı ile raporun sisteme yüklenmesi sağlanmaktadır.

Nitelikli proje ve yüklenici de taş eser restorasyonunun kalitesini etkilemektedir. Ayrıca restorasyonlarda disiplinler arası bir çalışma gereklidir. Taş eser restorasyonunda önce sorunun adını koymak, netleştirmek, sonra da çözüme dair çalışmalar yapılmalıdır. Örneğin disiplinler arası çalışmada jeologlar oldukça önemlidir. Koruma kurullarında malzeme analizleri mutlaka istenmeli, böylece taşın cinsi vb. özellikleri onarım öncesinde tespit edilmelidir. Projenin nitelikli olması da nitelikli denetim yoksa işe yaramamaktadır. Denetimlerde elemanlar neyi, nasıl kontrol edeceğini bilememektedir. Bu nedenle uygulamalar alanda uzmanlaşmış personel tarafından yapılmalıdır.

Danışmanlık ve bilim kurulları aracılığı ile bilim insanlarının onarımlardaki katkısı artırılmalıdır. Kanun/Yönetmelik/İlke Kararları danışman/bilim heyeti ücretleri ve ödeme koşulları yeniden düzenlenmelidir. Ülkemizde konservasyon eğitimi veren bölümlerin mezunları restorasyon çalışmalarında değerlendirilmelidir. Sanat tarihi bölümlerine restorasyon ve konservasyona yönelik teorik dersler eklenmelidir. Mimarlık bölümlerinde mimarlık tarihi derslerinin içeriği zenginleştirilmelidir.

Koruma kültürü eğitimi ilkökul veya okul öncesi dönemden başlatılmalıdır. Ayrıca, yerel yöneticiler ve kamu görevlilerinin (vali, kaymakam, belediye başkanı, jandarma, muhtar, imam vb.) bu konuda bilinçlendirilmesi önemlidir. Eserleri yerinde yaşa ve yaşat politikası öncelenmelidir.

Taşınır/taşınmaz taş eser restorasyonlarında kâr/ticari amaç kaygısı güdülmemelidir, taşın-

maz eserlere en uygun işlevin verilmesine özen gösterilmelidir. Örneğin kültür amaçlı kullanılabileceğine dair bir kurul kararı olan eserin, ticari kaygı ile özgün işlevinin dışında amaca hizmet etmesi, aynı mantıkla binalara ek yapılması, kültür varlıklarının tescilinin kaldırılması kesinlikle doğru bir yaklaşım değildir.

Taş eserlerin restorasyonunda karşılaşılan bir diğer problem terminoloji sorunudur. Örneğin rölöve bir çizimdir, proje değildir, bu nedenle rölöve projesi yanlış bir kavramdır. Yine, bir taş yapı yeniden inşa ediliyorsa onun adı restorasyon değil rekonstrüksiyondur. Ne yazık ki bir kavram kargaşası olarak onarılan ve yeniden yapılan uygulamalara restorasyon denilmektedir. Alandaki yanlışlığın giderilmesi için bu konu üzerine yapılan tez vb. araştırmalardan faydalanılmalıdır.

Taş yapının konservasyon ve restorasyonunu gerektiren çeşitli nedenlerden bazıları aşağıda sunulmuştur:

- Drenaj eksikliği
- Görüntü kirliliği
- Zeminden kaynaklanan yapısal sorunlar
- Doğal afet
- İnsan kaynaklı tahribat
- Çevre ve iklim etkileri
- Uygunsuz restorasyonlar
- Uygunsuz işlevlendirme
- Malzeme ve kütle ekleri
- Uygulamada teknik sorunlar

### Çözüm ve Öneriler

Taş konservasyonunda koruma, muhafazayı öngören önleyici konservasyon (yapıların kendi kendine ayakta kalması, örneğin tarihi evler, şahideler vb.) ve aktif konservasyon (tespit, tescil, belgeleme ve uygulama) olarak ikiye ayrılır. Her iki konservasyon türünde de sadece ilgili, uygulayıcı kurumları değil, tüm toplumu bilinçlendirmek hedeflenmelidir. Toplumsal bilinç düzeyinin artırılması korumada oldukça önemlidir.

Taş restorasyonunda bir diğer problem "aceleciliktir". Proje hazırlık safhası, projelerin incelemesi ve onarımlarda sürekli bir acelecilik

söz konusudur. Koruma kuruluna proje iletildiğinde bir günde karar alınabilmekte, röportörün sunumuna göre yapı değerlendirilmektedir. Bilim heyeti olan eser çalışmalarında dahi bu problem yüzünden ciddi hatalar yaşanmaktadır. Örneğin 24 ayda ancak bitebilecek bir iş için 3 ay süre verilmesi, taş konservasyonunda ciddi problemlere yol açabilir. Yurt dışında Roma Aşıklar Çeşmesi ve Colosseum örneklerinde olduğu gibi onarım öncesi hazırlık çalışmaları örneğin iki yıl sürmekte, ardından kapsamlı bir onarıma geçilebilmektedir. Koruma kurullarında her bir eser için yerinde karar almak en doğru çözüm olacaktır. Ancak bu da birden fazla ilin bağlı olduğu ve çok sayıda esere bakmakla yükümlü olan kurullar için çok mümkün görülememektedir. Bu konuda kurulların ve çalışma sistemlerinin iyileştirilmesi önerilmektedir.

Türkiye'deki koruma uygulamalarında yüklenici firmadan anahtar teknik personel olarak talep edilen deneyimli uzmanlar ancak kâğıt üzerinde kalmakta, asıl iş, tecrübesiz kişilerce gerçekleştirilmektedir. Bu nedenle yapılar 5-6 yıl içinde tekrar onarıma ihtiyaç duyar hale gelmektedir.

Taşınabilir taş eserlerin konservasyonu da en az taşınmazlar kadar önemlidir. Örneğin kanunen taşınmaz oldukları halde yapıların hazirelerinden sökülüp, duvar dibinde yok olmaya terk edilen mezar taşları hatırlatılabilir. Bu alanda VGM tarafından 2014-2016 yılları arasında onarımı yapılan Makedonya, Manastır, Haydar Kadı Camii haziresi mezar taşları konservasyonu yapılmıştır. Ancak yurt içinde mezar taşları konservasyonu yaygın değildir.

Uygulamalar sırasında kazı çalışmaları oldukça önemlidir. Koruma kurulları kazı yapılmasını önermekte, ancak gerek ekonomik ve gerekse zaman sıkıntısı nedeniyle kazı çalışmaları yeterince yapılamamaktadır. Ayrıca kazı yapılırken amaç temizlik değil, özgün buluntuların korunması olmalıdır. VGM tarafından birim fiyat kitabında yeni girilecek kazı pozlarının durumu rahatlatması hedeflenmekte-

dir. Bu nedenle; restorasyonu yapılacak bir taş eserde kazı ihtiyacı var ise bunu netleştirmeden restorasyona başlanılmamalıdır. İhale kanununa kazı maliyeti konulabilmeli, koruma kurullarına nitelikli kişiler seçilmeli, nitelikli elemanlar alınmalı, restorasyonlarda mimariye uygun malzeme tercih edilmeli ve bir ekip halinde hareket edilmelidir. Ayrıca eğer korunamayacaksa yer altındaki açığa çıkarmak için acele edilmemelidir. "Alan yönetimi" doğrultusunda en baştan nitelikli ekipler kurularak kazılar yapılmalıdır. Yine, kazı yapılırken koruma planlaması da arkeolojik kazı ile birlikte planlanmalıdır. Kazılar programlanırken kapsamlı düşünülmeli, koruma kaygısı ön planda olmalıdır.

Çimento harçlı onarımlar da taş eserler için ciddi bir problemdir. Hala beyaz çimento karışımı harç ile onarımlar yapılan taş eserler mevcuttur. Bu nedenle onarımlarda uygun malzeme seçimine dikkat edilmelidir. Taş süslemelerde de temizlik ve uygunsuz tüleme/ek önemli bir problemdir.

Kalifiye elaman temini/yetiştirilmesi taş restorasyonunda önemli bir konudur. Piyasadaki taş ustalarının çoğu mermer atölyelerinde yetişmekte ve günümüz malzemeleri ve atölye imkânlarını kullanmaktadır. Alaylılara konservasyonlarda çok önem verilmemektedir. Kalifiye elaman temini için bilim insanları tarafından eğitimler verilmesi/artırılması, sertifika programlarının uygulanması/yaygınlaştırılması, atölye sayısının artırılması meslek içi eğitim için önemli bir adım olacaktır. Meslek liselerinde uygun bölümlerin kurulması/açılması, mesleki ustalık ve kalifiye elemanların yetiştirilmesi konusunda önemli bir yaklaşım olacaktır.

"Ekonomi" taş eser restorasyonunda bir diğer problemdir. "Taş seçimi" ve "uzmanlık alanı" da oldukça önemlidir. Örneğin kurulda sanat tarihi raporları istenmekte ancak ilgili raporu yazan sanat tarihçisi kurula davet edilmemekte, görüşü alınmamaktadır. Oysaki o uzmanların görüşleri, bakış açıları ve denetimleri çok önemlidir.

Taş işçiliği usta-çırak ilişkisi dikkate alınarak yapılan bir uygulamadır. Bu nedenle taş ustalarının bir listesinin/envanterinin çıkarılması bu alanda önemli bir adım olacaktır. Bu konuda yapılan bilimsel çalışmalar mevcuttur. Yine KTB 1990'lı yıllarda böyle bir çalışma yapmıştır. Güncellenmesi yerinde olacaktır. Sadece yapı taş ustaları değil, mezar taşı ustaları da listeye eklenmelidir. Güncel bir gelişme olarak somut olmayan kültürel miras alanında her usta iş başında iken belgesel olarak çekilmiş ve taş ustalığı somut olmayan kültürel miras listesine girmiştir.

Taşın henüz tam olarak teşhisi "konsültasyon" yapılmadan restorasyonunun yapılması da doğru değildir. Herhangi bir korumada, koruma yaklaşımı ile hareket edilmeli birinci hedef "koruma" olmalıdır. Yapının bir an önce ayağa kaldırılması fikri ve popülist yaklaşımlardan kaçınılmalıdır. Örneğin Milas'taki İlyas Bey Külliyesi'nin Europa Nostra ödülünü almasında disiplinler arası bir çalışma ürünü olması ve bir an önce kullanıma/ibadete açma vb. zaman sınırlamasının bulunmaması etkili olmuştur. Nitekim bu onarım 4 yıl sürmüştür.

Çalışmalarda bütüncül yaklaşım önemlidir. Yapıdaki tüm sorunların tayin edildiği, o soruna karşı en uygun yöntemin belirlendiği koruma yaklaşımıdır. Sonrasında hazırlanan projede restorasyon yöntemleri de denetlenmelidir ve bu denetimler de sanat tarihçiler de yer almalıdır. Avrupada sistem böyledir. Sanat tarihçiler ve arkeologlar restorasyonda etkin rol almaktadır; mimar, mühendis ve korumacılar ise yalnızca işin teknik kısmında görev almaktadır.

Deneyim, taş restorasyonunda bir diğer önemli husustur. Bir uygulamanın başarısı karar aşamasında tespit edilir. Eğer baştan yanlış karar verilmiş ise yapının zarar görmesi veya yok olması kaçınılmazdır. Örneğin 4 yıllık bir meslek elemanı mezunu ile 40 yıllık tecrübeli bir meslek elemanının kararları arasında çok büyük farklar bulunmaktadır.

Yapıya bir kez veya minimum müdahale öncelikli olmalıdır. Her bir müdahalede orijinalden biraz daha uzaklaşmakta ya da orijinali

yok etme riski doğmaktadır. Ayrıca, her bir ögenin tek olduğu düşüncesi unutulmamalıdır.

Onarım ve restorasyonlardan ziyade "bakım" ön plana çıkarılması gereken bir alandır. Böylece restorasyonlar en az müdahale ile çözülebilir. Taş eserlerin akar vakıflarına el koymak, akarlarını başka amaçlarla kullanmak da bu eserlerin bakımsız kalmasında rol oynamaktadır.

Taş eserlerde daha çok anıtsal mimariyle ilgilenip, küçük ölçekli yapılar önemsenmemekte, taşınmaz eserlere gerekli önem verilmemektedir. Örneğin müzelerin depolarında çürüyen, konservasyonu yapıp sergilenmeyi bekleyen çok fazla eser bulunmaktadır. Hatta bazı yerlerde müze olmadığı için eserler evlerin avlularında, okulların bahçelerinde ve depolarda bulunmaktadır.

Türkiye'de kanuni görevleri gereği farklı kurumlar kendi bünyelerinde taş eserlerin restorasyonunu yapmaktadır. Örneğin Vakıflar Genel Müdürlüğü cami, mescit, kervansaray vb., Kültür ve Turizm Bakanlığı kale vb., yapıların onarımlarıyla ilgilenmektedir. Onarım ve korumanın tek bünyede toplanması gereklidir.

**Tüm grup adına derleyenler: Çalıştay Grup Yöneticileri  
Prof. Dr. Hakkı ACUN- Prof. Dr. Nermin ŞAMAN DOĞAN**

### CAM

TOMRİS YALÇINKAYA: Çalıştayda sizlerle bir arada olmaktan onur duyuyoruz. Cam ve maden sanatlarını konu alan çalıştay da görüşleriniz, önerileriniz ve sonuç bildireğimiz yeni bir yol haritası olabilir. Bulduğumuz coğrafyada bütün kültürler bizim kültürümüzdür ve kültürel miraslarımız geri dönüştürülemez değerlerimizdir.

Çalıştayımızın teması ; Cam sanatları ve Maden sanatları alanındaki güncel konuların paylaşılması, geçmişten günümüze ulaşan araştırmalarla ilgili bilgi verilmesi ve konservasyon-restorasyon alanındaki gelişmeler , bu alanlarda koruma prensipleri ve bilimsel kriterlere uygunluk konularıdır.



GELENEKLİ TÜRK SANATLARININ DÜNÜ, BUGÜNÜ VE  
GELECEĞİ ÇALIŞTAYI



**CAM ve MADEN**  
**TOPKAPI SALONU**

Çalıştay Grup Yöneticisi

Yrd. Doç. Dr. Tomris YALÇINKAYA (Gazi Üniversitesi)

Katılımcılar

Prof. Dr. Ömür BAKIRER (ODTÜ)

Prof. Dr. Halit ÇAL (Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Emel ERTEN (Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Uzlifat ÖZGÜMÜŞ (İstanbul Üniversitesi)

Doç. Dr. Zekiye UYSAL (Çanakkale Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. Suat ALP (Hacettepe Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. Meral BÜYÜKYAZICI (Gazi Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. Gülten KURT (Abant İzzet Baysal Üniversitesi)

Dr. Emel ERKAPLAN (Gazi Üniversitesi)

Dr. İlknur KAMILOĞLU (Gazi Üniversitesi)

Gülhan GÜLDÜR (Ankara Üniversitesi)

Mehmet TOPARSLAN (TBMM Milli Saraylar)

Kültür miraslarımızın ; korunması, belgelenmesi, sergilenmesi sürecinde müzelerimiz; belgelenmesi, yayın oluşturulması, sunulması sürecinde Üniversitelerimiz; her iki sürecin kapsamında kültürün sanat eserlerine yansıtılması, yeni tasarımlarda kullanılması, küresel boyutta kültürün endüstrileştirilmesi ise teknoloji , tasarım, uygulama süreçlerini içermektedir.

Çalıştayda; Cam ve Maden sanatları alanlarının tartışılması , geçmişten günümüze yapılan araştırmalarla ilgili bilgi verilmesi ve yeni çalışmalara öncülük edilmesi beklentimizdir. Cam ve maden sanatlarının kültürel anlamda gelecek nesile aktarılması ve sürdürülebilirliğini değerlendirmeliyiz.

Selçuklular, Beylikler ve Osmanlı İmparatorlukları dönemlerinde üretilmiş kültürel

varlıklarımız hakkında hem teorik anlamda bilimsel bilgiye, hem de yeniden üretme ve uygulama anlamında güncellenmiş bilgilere duyulan ihtiyaç artmıştır. Çalıştayın bu bölümünde her iki alan da çok çeşitlilik içerdiğinden karşılıklı olarak konuları ortak noktada değerlendirmeye çalışacağız. Sorunlara genel bakabilirsek zaman kazanırız.

Cam alanında kısaca değinmek istiyorum;

Ülkemizde genel olarak cam sanatlarına baktığımızda endüstriyel boyutta Paşabahçe ve Şişecam'ın bu alanda dünya genelinde 3. Olduğunu, pencere camında 1. Durumunda olduğunu görüyoruz. Sanat üretimlerinin yapıldığı Beykoz Cam Ocağı dünyada camın sanatsal olarak uygulandığı 5. Cam merkezidir. Beykoz Belediye'si Beykoz'da cam sanatları alanında çalışmaları desteklemektedir.

Antik dönemlere inerek Roma ve Bizans Cam sanatlarında üst seviyede eserler sunmaktadır. Arkeoloji müzelerimizde Roma ve Bizans Dönemlerine ait çok sayıda cam eser mevcuttur. Cam boncuklar bizleri nazar boncuğu yapımına götürmekte. Anadolu Selçuklularında cam eserler nerede ,ne zaman karşımıza çıkmakta?.

ÖMÜR BAKIRER: Anadolu'da camın tarihçesine bakıldığında Roma dönemine kadar tarihlendirilir. Son yıllarda İstanbul'da yapılan kazılarla birlikte Bizans Dönemi camcılığı hakkında yeni bilgiler kazanılmıştır. Beyşehir, Kubad Abad Sarayında yapılan kazı çalışmaları ile birlikte cam sanatları Selçuklu dönemine kadar tarihlendirilebilmektedir. Revzenler ait olduğu dönemin çok önemli verileridir.

TOMRİS YALÇINKAYA: Müzelerde yaptığımız araştırmalarda Anadolu Selçuklu Döneminden sonra küçük cam işlerinin yok olduğunu görmekteyiz. Anadolu coğrafyasında camın gelişimini kaydetmek için cam sanatları alanında bir atlas yapılmasını uygun görür müsünüz.?

ZEKİYE UYSAL: Camın belli bir tarihe ait olduğunu söyleyebilmek için arkeolojik kazılardaki bulunduğu katman önemlidir. Bu katmanlara göre dönemi hakkında bilgi elde

edilebilmektedir. Yapılan çalışmalara bağlı olarak camın tarihçesi Tunç çağına kadar uzanmaktadır. Kubad Abad Sarayı kazılarında Anadolu Selçuklu dönemine ait 6 adet boncuk bulunmuştur. Selçuklularda cam üretim olarak bulunmaktadır, bunlar kazı buluntuları ile desteklenmektedir. Kubad Abat sarayında cüruf ve cam parçalar bulunmasına rağmen, bir fırın kalıntısına rastlanmamıştır. İlerde kazı bilgilerimiz çoğaldıkça daha detaylı bilgilere ulaşacağız. Tunç çağından itibaren Anadolu-Mezopotamya bağlantısı kurulabilir.

EMEL ERTEN: Selçuklu döneminde cam bileziklerde monokrom koyu yeşil kullanılmış, Bizans dönemi ise cam bileziklerde polikrom ve mineli kullanılmıştır. Cam çalışmalarının tarihçesi batı da tamamlanmasına rağmen, bizdeki kazıların devam etmesiyle birlikte yeni yeni cam buluntular değerlendirilmektedir.

ÖMÜR BAKIRER: Bu çalışmalar sonucunda Anadolu'yu kapsayan bir cam haritasının hazırlanması bilgilendirme açısından uygun olacaktır. Osmanlı Dönemi Beykoz camcılığı da değerlendirilmelidir. Beykoz cam sanatları döneminde çok önemlidir. Minyatürlere de geçmiştir. Cam ve maden her iki alanda da bir atlas çalışması çok uygun olur.

TOMRİS YALÇINKAYA: Günümüzde İzmir'de faaliyetlerine devam eden "Nazarköy" de geleneksel nazar boncukları yapılmaktadır. Son yıllarda cam sanatlarında boncuk yapımı ve küçük obje üretimleri, cam eşyalar üzerine yapılan dekorlama-sırlama-mine çalışmaları belediyelerin yaygın eğitim kurslarında ilgi kurslarda verilmektedir.

ÖMÜR BAKIRER: Adıyaman'da tam donanımlı bir cam atölyesi gezdim ve onlara bu konuda eğitim verebileceğimi söyledim. Geçen yıl iki gün asistanlarına eğitim verdim, füzyon fırınları da dahil her türlü donanım olmasına rağmen, ne yazık ki bir eğitmenlerinin olmasından kaynaklanan eksikliklerden dolayı atıl durumda bulunmaktadır. Bu tür atölyelere eğitimle destek verilmelidir.

ÜZLİFAT ÖZGÜMÜŞ: Paşabahçe bu alanda eğitimleri ve ürünleriyle birlikte Avru-

pa'nın bir numaralı cam üretim firması olarak yer almaktadır. Ancak, hobi sanatlarında kullanılan cam malzemeler tamamen Avrupa'dan ithal edilmektedir.

TOMRİS YALÇINKAYA: Genel olarak baktığımızda her ailede mutlaka geleneksel etnografik veya antik eserler bulunmaktadır. Cam ve Maden sanatlarında yapılacak atlas çalışmasında müzeler bizim için en önemli bilgi kaynağıdır, bu alanda çalışma yapılmalıdır. Geleneksel formlar özelliğini yitirmeden belgelemek gerekiyor. Çalışma yapma izni alınması kolaylaştırılmalı.

ZEKİYE UYSAL: Cam eserlerin en önemli kaynağı kesinlikle müzelerimiz olup, buralarda araştırma yapılması iznine müzeler çok sıcak bakmamaktadır. İzin alınması gerektiğinde çeşitli problem çıkmaktadır. Cam ve maden alanlarında bilimsel ve uygulama birlikte hareket ederek birbirini tamamlayan çalışmalar ortaya koymalıdır. Yoksa tek taraflı yapılan çalışmalar eksik kalmaktadır.

SUAT ALP: Kültürümüz genç nesile kesinlikle aktarılmalıdır. Küçük yaştan itibaren özel günler ve uygulamalarla, çocuklarımızla birlikte yaşayarak onların bu alanda yaşayarak öğrenmeleri sağlanmalı ve küçük yaşta yavaş yavaş öğretilmelidir. Yurt dışında çocuklara kültürlerini özel törenlerini yaşatarak öğretiyorlar. Görsel medya ve tv.lerde bu alanlara yönelik, eğitim ve bilgilendirme yapılan programlara yer verilmelidir.

Terminolojide yer alan unutulmaya yüz tutmuş "Geleneksel Türk Sanatı" kavramını uygun bulmuyorum, biz bu alanı unutmak için değil yaşatılması için çalışılmalıdır. Bu terimin kullanılmamasından yanayım. Ayrıca müzeleri incelediğimizde yer alan eserler kullanım alanına yönelik olarak kültürümüzü yansıtan bilgiyle birlikte sunulmalıdır. Yoksa müzecilik eksik kalmaktadır. Eserleri kendi ikonografisi için de sunmak kültürün yaşatılması açısından uygun olacaktır.

EMEL ERTEN: Bu alanlara yönelik yayın yapılması özendirilmeli ve yazılı kaynaklar oluşturulmasında Atatürk Kültür, Dil ve Tarih

Yüksek Kurumu ve Kültür ve Turizm Bakanlığı olarak yayınlara destek verilmelidir. Hepimiz elimizdeki yayınları bir araya getirerek eksik alanları tespit ederek çalışma yapmalıyız.

**SUAT ALP:** Maden sanatında üretim teknikleri ve süsleme teknikleri olarak farklı sınıflandırılabilir. Bu alan da çok ürün mevcut olup, ürün çeşitleri de sınıflandırılabilir. Maden sanatları çok geniş kapsamlı olduğu için form biçim, teknik, malzeme türü ve silahlar, mutfak malzemeleri, etnografik eserler, tarikat tekke malzemeleri olarak yer almaktadır.

Müzelerin işlevi arttırılmalı, her alanda sunumlar hazırlanmalı hem müzede ,hem de medyada paylaşılarak tanınırlık sağlanmalı. Selçuklu maden sanatında ayna yapımı da önemli. Ayna ikonografisiyle ilgili malzemelerin kullanımını anlatan müze sunuları olmalı.

**MEHMET TOPARSLAN:** Maden sanatıyla ilgili yapılan restorasyonlar hiç de uygun olmayan tekniklerle yapılmaktadır. Günümüzde ,teknolojik imkanlarla makinalarla yapılan ürünler aslının özelliklerini taşımamaktadır.

Ne yazık ki bu alanda en büyük sıkıntı yanımıza çalışacak ve bu alanda usta olarak devam edecek çirak bulamıyoruz, Meslek liselerinden gelen stajyer öğrencilere ayda 500 tl. ücret verilmesine rağmen bu mesleğe karşı ilgisizlik mevcuttur.

**ÜZLİFAT ÖZGÜMÜŞ:** Size katılıyoruz. Revzen pencereleri orijinal yapan bir usta bulunmamaktadır. Taklit ederek restorasyonda kullanılıyorlar. Selçukluların cam pencere yaptığını gösteren revzenler Osmanlı Döneminde de kullanılmıştır. Eskiye koruyamadığımız gibi aynı tekniklerle revzen de üretememekteyiz. Bu soruna da değinilmelidir. Restorasyon yapılabilen alanlar da kapatılıyor. Yıldız sarayları MYO. maalesef kapatıldı. Öğrencilerle proje yürütüyorduk.

**ZEKİYE UYSAL:** Cam ve maden birbiriyle uygun malzemeler olup bunlar birlikte kullanılabilir. Yurt dışında sanat ve zanaatla uğraşan ustalar ve yaptıkları ürünler koruma altına alınarak, her yapılan iş sanatçının adına plakalanmaktadır. Hem usta, hem yapılan iş

devamlılığı açısından desteklenmektedir. Böylece alınan ürünün kime ait olduğu bilinmektedir. Denizli cam fabrikası lise öğrencilerini önce stajyer olarak alıp, mezun olunca onlara iş imkanı sağlarken, maden sanatlarıyla ilgiline yazık ki böyle bir iş imkanı sunulmamaktadır. Çok geniş kapsamlı olan bu konu daha detaylı tartışılmalıdır.

**MERAL BÜYÜKYAZICI:** Takı tasarımı eğitimi yüksek okul ve üniversitelerin 4 yıllık Fakültelerinde yer almaktadır. Bu alanda ürün çeşitliliği , form ve renk kullanımı , malzeme ve süsleme teknikleri atlas oluşturulmasında zorluk yaşatabilir. Selçuklular Döneminde maden sanatlarını yoğun olarak silahlarda ve maden ev eşyalarında görüyoruz. Osmanlı Dönemi ise maden sanatlarında üst seviyede eserler vermiştir. Özellikle kuyumculukta ileri gidilmiştir.

**ZEKİYE UYSAL:** Tarihi süreçte Avrupa ya bakıldığında maden takıların kompozisyon uyumu olduğu yani set olarak üretildiğini görüyoruz. Osmanlı döneminde ise kadın takıları birbirinden çok farklı olarak üretilmiş. Osmanlı padişahlarının da eğitim aldıkları Saray kuyumculuğu ayrı bir kültür olarak gelişmiş ve çok değerli eserler yapılmış.

**SUAT ALP:** Maden sanatlarında ürünlerin kalite kontrolleri açısından bir işaretleme yapılabilir. Geleneksel motiflerin de kullanımı desteklenmeli, markalaşmaya gidilmeli.

**İLKNUR ERTUĞRUL:** Bir örnek vermek istiyorum; Mardin de yapılan gümüş telkâri ve diğer ürünlerin altında küçük bir Mardin yazısı bulunmaktadır. Yakın zamanda ,Mardin de yapılan engelliler projesinde bir tarımcıyla çalışarak yeni tasarımlar ortaya çıkartılmıştır. Beypazarı'nda ne yazık ki ne ustanın ne de Beypazarı'nın böyle bir uygulaması bulunmamaktadır.

**GÜLHAN GÜLDÜR:** Beypazarı'nda istihdam alanı bulamayan gümüş telkari ustası maalesef kalorifer ustalığı yapmakta. Gelenekli sanatları bilen icra eden ustalar kesinlikle koruma altına alınmalı. Ustanın yaptığı incelikte telkari yapan çok az kişi var. Gümüş sanatlarında en önemli gelir kaynağı telkaridir.



**TOMRİS YALÇINKAYA:** Değerli Arkadaşlarım, genel olarak maden sanatlarına baktığımızda Gümüş ve altın ile yapılan takılar, maden işleme teknikleri ile üretilen ev eşyaları (mutfak eşyaları, tepsi, bardak,şekerlik ,fincan zarfı, kutular vb. gibi), Geleneksel Baş süsleme takıları (tepelikler,alınlık , yanak döven v.b.gibi ), mimaride kullanılan demir kapı tokmakları,pencere demirleri,kapı süslemeleri ve savaş aletleri sayılabilir.

**EMEL ERKAPLAN:** Maden sanatları kullanıldığı madene göre değerlendirildiğinde sadece kuyumculuk değil, demircilik,bakırcılık, bıçakçılık olarak ele alınmalı. Sık kullanılan madenler altın,gümüş, bakır, pirinç ve kalay. Ayrıca, zanaat olarak da ele alınmalı bakırcılık, kalaycılık , gibi.

**MERAL BÜYÜKYAZICI:** Bu görüşü destekliyorum, değerli madenlerin işlenmesini sanat ve zanaat olarak incelemek mümkündür. Telkari, kazaz, dövme, kabartma, oyma, kakma,savatlama, hasır , mine vb.gibi tekniklerde terminoloji eksikleri vardır. Sanat olarak “gümüşçülük”,”kakmacılık”,”savatçılık” gibi isimler verilmiştir.Bu kapsamda terminoloji çalışması yapılması gereklidir.Terminoloji doğru kullanılmıyor.

**ÖMÜR BAKIRER:** Görüşlerinize katılıyorum.Osmanlı imparatorluğu döneminde görülen kabartma, kazıma, oyma (delik işi, ajur), kakma, helozonlu vidalama, altın yıldız kaplama (tombak), savatlama, mine, zincir işi, telkari (filigre) gibi metal işi teknikleriyle yapılmış örnekleri müze koleksiyonlarında bulunmaktadır. Müze çalışması yapılmalıdır.

**SUAT ALP:** Özellikle silah ve savaş eşyaları yapımında kullanılan madenler , teknik kullanımlı eşyaların üretimini sanata çevirmiştir.18 yy. ve 19. yüzyılda Osmanlı imparatorluğunun son dönemlerinde Avrupa’da gelişen endüstriye rağmen Türk el sanatları en üst düzeye ulaşmış, bakır, tunç, gümüş, altın gibi madenlerin el ile işlenmesini etkilemiştir. Artan nüfusun gereksinimlerini karşılamak amacıyla seri üretim yolları aranmış, dolayısıyla endüstrileşmeye doğru gidilmiştir.

**MERAL BÜYÜKYAZICI:** Ankara Beypazarı, “pıt pıt” ve “telkâri” ile üretilen gümüş takılarıyla ünlüdür. 20. yüzyılın ikinci yarısından beri bu yörede sıkça uygulanan telkâri, özellikle minik çiçeklere benzeyen pıt pıtlar ile birlikte uygulanmıştır. Anadolu’da görülen kuşaktan kuşağa aktarılan ahilik Ankara ve Beypazarı’nda ağırlıklı olarak görülmektedir. Beypazarı’nın geleneksel üretimi 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren telkâri olmuştur. “Kafes telkâri” ve “serbest telkâri” tekniğiyle birbirinden güzel takıların yanı sıra bir çok ev eşyası örneğin; tabak, fincan zarfı ve şekerlik gibi eşyaları da yapılmaktadır.

**GÜLHAN GÜLDÜR:** Kuyumculukta, sadekârlık, mıhlamacılık, kalemkârlık, cilacılık, yıldızcılık, ramatçılık, kakmacılık, dökümcülük, ocakçılık, tasarım ve modelcilik bölümlerinden oluşmaktadır. Bu bölümlerde kuyumcunun üzerinde çalıştığı değerli madenin işçiliği, bu işlerin çeşitliliği oranında tasarımcılar, kalıpcılar, eriticiler, sadekârlar, mıhlayıcılar, kalemkârlar, kakmacılar, mineciler, cilacılar gibi isimlerle anılan birçok uzmanların katılımını gerektirir. Bu alanlarda gelenekselliğin korunması için Kültür ve Turizm Bakanlığının politikası olmalıdır.

**TOMRİS YALÇINKAYA:** Değerli Arkadaşlarım, burada koruma altına alınacak cam ve maden sanatları için coğrafi işaretler alınmasını önerebiliriz. Cam boncuk yapılan “NazarKöy “ coğrafi işaret almıştır. Yurt dışında antik dönemlerden günümüze örnek olarak kullanılan cam fırını gösterilmektedir.Osmanlı Döneminde cam sanatları içinde boncuk yapımı saraciye işlerde kullanılmış.Avrupa yıllardır cam boncuk tasarımlarından ekonomik kazanç sağlarken Türkiye’de yeni yeni hareketleniyor.

**SUAT ALP:** Coğrafi işaret alınmalı, ayrıca medya kullanılarak tanıtımlar yapılmalıdır.Bu alanda yapılacak her katkı farkındalığı arttıracaktır.Yerel yönetimlerle işbirliği yapılarak her ilde yerel sanatçılar ,ustalar korumaya alınmalı. veri tabanı oluşturulması yararlı olacaktır.Özellikle yeni yetişmekte olan nesilde kültürümüzün çok iyi tanıtılması lazım.Müzedede eğitim ve yaşa-

yan müzeler çok önemli.Yurt dışında müzelerde bir eserin nasıl yapıldığını o eşyaya dokunarak ve nasıl yapıldığını izleyerek öğreniyorsunuz. Çocuk yaşta müze eğitimi başlıyor.

**TOMRİS YALÇINKAYA:** Gelenekli sanat ürünü üretiminde kitch (yoz) sanatlardan etkilenmemesi için çözüm yolları bulunmalı. Ürünlerin kompozisyonlarında görülen deformasyon ve etkilenme çok fazla. Özellikle Çin'den gelen ürünler için kalite kontrol yapılmalı.Mümkünse ,yerel sanatçılar desteklenmeli ve korunmalı.

**EMEL ERKAPLAN:** Yeni tasarımlar yapılırken gelenekli motifler yozlaştırılıyor ve ustaların yaptığı ürünlere rağbet azalınca artık bulunmaz oldu.Çin menşeli ürünler satılırken benim sanatçımın yaptığı cam vb. işlerin kıymeti bilinmiyor.Gelenekli sanatlarda korumacılık ailede başlamalı.

**SUAT ALP:** Yeni tasarımlar, yeni formlar sanatçının doğasında da var.Bu arayış her zaman olacaktır.Selçuklu,Osmanlı eserlerini tekrar üretmeye tasarlamaya devam edeceğiz. Paşabahçe tasarımları örnek verilebilir.

**ÜZLİFAT ÖZGÜMÜŞ:** “Nazarköy” son yıllarda maalesef cam boncuk üretimini çok azaltmıştır. Bir çok dükkan kapanmıştır.Bir kaç yerde üretim yapılmaktadır.Bu konuda bir proje yapılması ve burada tekrar camı canlandırmak gerekmektedir.Paşabahçe'nin müzesi görülmeli.Yıldız Sarayı Cam seksiyonlarında bulunan Osmanlı Dönemi Beykoz İşi laledan,-gülabdan ve Çeşm-İ Bülbüller incelenmeli.

**ZEKİYE UYSAL:** Cam sanatları alanında Eskişehir ve Denizli illerimiz ilerleme kaydetmiştir.Denizli son iki yıldır Cam festivali yapmaktadır.Bu yıl 3. Yapılacak festivale alanında tanınmış cam sanatçıları davet edilmektedir. Eskişehir Odun Pazarı Belediyesi cam müzesi açmıştır.Ayrıca, Gaziantep ilinde de Medusa Cam müzesi açılmıştır.Burada eğitimler de verilmektedir.Cam pahalı bir alan, bu nedenle üretim atölyeleri desteklenmeli.Medya yayınları arttırılmasında destek alınmalı.

**ÜZLİFAT ÖZGÜMÜŞ:** Revzenlerin korumaya alınması ve restorasyonda kullanılacak

revzenler için usta yetiştirilmeli.Alçıyı yapan var camları yapan yok.Üniversitelerde restorasyon bölümlerinde bu özel alanlar yok maalesef. Kültür ve Turizm bakanlığı bu konuda bir strateji geliştirmeli.Cam sanatlarında da restorasyon olmalı.

**TOMRİS YALÇINKAYA:** Ankara ili tarihsel sürecinde bir cam merkezi olabilir?..Nalihan Juliopolis te bulunan cam fırını, Gordion da bulunan cam eserler bir gösterge olabilir. Son 6 yıldır Ankara İlinde de cam sanatları eğitimleri arttı.Etimesgut Belediyesi ETİSEM merkezinde cam boncuk ve füzyon Atölyesi kuruldu.Faaliyetlerine devam ediyor.Özel teşebbüs Flameart cam atölyesi dersler veriyor. Ayrıca, olgunlaşma Enstitüsünde cam boncuk ve füzyon atölyesi açıldı.Gazi Üniversitesi ,Sanat ve Tasarım Fakültesinde 2015 yılında Yüksek Lisansda Cam boncuk tasarımı derslerine başladık .Bizlerde yaptığımız kişisel cam takı tasarımı sergilerimizle bu alanı geliştiriyoruz. Antik cam boncukları inceliyerek yapım tekniklerini uyguluyoruz.Çorum Müzesi Roma ve Bizans Dönemi boncuklarını inceledik ve bildiri olarak sunduk.

**TOMRİS YALÇINKAYA:** Değerli Arkadaşlarım, bu çalıştayın devamını AKM. Başkanlığından talep ediyoruz. Cam ve maden sanatlarının gelenekli alanlarında yayın yapılması ve ayrı ayrı özel sayı oluşturulması gerekmektedir..Bir sonraki çalıştayda daha bilinçli ve donanımlı olacağımıza inanıyorum. Gelecek için , geleneğin devamı için durum tespiti, vizyon ve öneriler doğrultusunda sonuç bildiğimizi oluşturduk. Önerilerinizi , sorunları bizlerle paylaştığınız ve değerli katkılarınız için Çalıştay Başkanımız adına teşekkür ediyorum. Saygılarımla.

**Tüm grup adına derleyen: Çalıştay Grup Yöneticisi**

**Yrd. Doç. Dr. Tomris YALÇINKAYA**